

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Оцінка ефективності кредитної діяльності банку

Студентки 2 курсу 3м групи
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціалізації «Банківська справа»

Панченко
Олександри
Валентинівни

Науковий керівник
канд. екон. наук,
доцент

Сидоренко Віктор
Анатолійович

Гарант освітньої програми
д-р екон. наук,
професор

Шульга Наталія
Петрівна

Київ – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ	7
1.1. Сутність та цілі кредитної діяльності банку	7
1.2. Основні принципи кредитної діяльності банку	13
1.3. Система показників оцінювання ефективності кредитної діяльності банку	21
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ	28
2.1. Аналіз динаміки та структури кредитної діяльності банку	28
2.2. Оцінка ефективності кредитної діяльності банку	35
2.3. Дослідження інфраструктури кредитної діяльності банку	41
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ	49
3.1. Методичні підходи до оцінки ефективності кредитної діяльності банку та їх апробація.	49
3.2. Інформаційне забезпечення оцінки ефективності кредитної діяльності банку та його удосконалення.	55
3.3. Напрями підвищення ефективності кредитної діяльності банку.	60
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72
ДОДАТКИ	79

ВСТУП

Актуальність теми. Кредитна діяльність банку виступає одним із провідних джерел залучення коштів у економіку країни і підтримку її раціонального функціонування, тим самим створюючи передумови для ефективного розвитку суспільства, забезпечення необхідного рівня конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та створює сприятливі можливості для високого добробуту громадян. Така роль кредитної діяльності банків в структурі національного господарства особливо важлива за умови нерозвиненості фондового ринку та його інструментів, неврегульованості ряду важливих питань.

Оцінка ефективності здійснюваних комерційним банком кредитних вкладень являє собою важливу передумову активізації кредитного процесу в масштабах усієї економіки з огляду на спроможність банків у виявленні найприйнятніших шляхів взаємодії із перспективними позичальниками та зростання прибутковості банківського бізнесу саме за рахунок кредитування.

Тому сьогодні значна увага менеджерів банку повинна концентруватися на аналізі та оцінці ефективності кредитного портфеля з метою пошуку шляхів досягнення оптимального співвідношення між прибутковістю та ризикованістю. Від структури та якості кредитного портфеля банку значною мірою залежить його стабільність, репутація й фінансовий успіх. Звідси об'єктивно виникає низка завдань з підвищення ефективності кредитного портфеля, що забезпечить компроміс дохідності, ліквідності та прийнятного для банку кредитного ризику.

Ступінь дослідженості теми. Значна кількість видатних науковців зосереджують увагу на вивченні питань підвищення ефективності кредитних вкладень банків, оскільки прибутковість банківських установ залежить саме від результативності розміщення кредитних ресурсів за рахунок значної диверсифікації кредитного портфеля. Теоретичним та практичним аспектам розгляду проблеми оцінки кредитної діяльності банків присвятили свої наукові

праці такі вчені, як: П.К. Бечко, О.В. Бикова, У.В. Владичин, В.І. Волохов, А.М. Герасимович, Т.П. Герасімова, О.В. Дзюблюк, І.О. Доценко, Н.К. Жукова, В.Д. Лагутін, Д. П. Манжула, О.В. Марченко, А.М. Мороз, О.О. Непочатенко, Н.Л. Островська, І.М. Парасій-Вергуненко, Л.М. Прийдун, Л.О. Примостка.

Однак більшість учених досліджує окремі аспекти зазначеної проблеми, не визначаючи детально методологію оцінки ефективності кредитної діяльності банку.

Мета випускної кваліфікаційної роботи полягає у дослідженні науково-практичних підходів до оцінки ефективності кредитної діяльності банку та розробка рекомендацій щодо її підвищення.

Завдання роботи. В роботі поставлено наступні задачі теоретичного та практичного характеру:

- з'ясувати сутність та цілі кредитної діяльності банку;
- проаналізувати основні принципи кредитної діяльності банку;
- узагальнити сукупність показників, за допомогою яких здійснюється оцінка ефективності кредитної діяльності банку;
- провести аналіз динаміки та структури кредитної діяльності банку;
- здійснити оцінку ефективності кредитної діяльності банку;
- дослідити інфраструктуру кредитної діяльності банку;
- проаналізувати методичні підходи, що використовуються для оцінки ефективності кредитної діяльності банку;
- удосконалити інформаційне забезпечення оцінки ефективності кредитної діяльності банку;
- розробити напрями підвищення ефективності кредитної діяльності банку.

Об'єктом дослідження є кредитна діяльність банку. Робота ґрунтується на матеріалах кредитної діяльності ПАТ АБ «Укргазбанк».

Предмет дослідження - фінансові відносини, які виникають в процесі кредитного обслуговування клієнтів банку.

Методи дослідження. У роботі використано сукупність методів наукового пізнання, комплекс загальнонаукових і спеціальних методів: абстрагування, аналізу, синтезу та порівняння – для дослідження теоретичних засад організації кредитної діяльності банку; метод порівняння та коефіцієнтів – для аналізу ефективності кредитної діяльності банку; аналізу, синтезу, індукції – для розробки шляхів підвищення ефективності кредитної діяльності банку.

Інформаційна база. Інформаційною основою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних учених, матеріали періодичних видань, закони України, Постанови Національного банку України, статистичні дані банківської діяльності в Україні надані НБУ, офіційна фінансова звітність ПАТ АБ «Укргазбанк».

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному: отримала подальшого розвитку система принципів кредитної діяльності банку, розроблено напрями удосконалення інформаційного забезпечення оцінки ефективності кредитної діяльності банку та шляхи підвищення ефективності кредитної діяльності банку.

Практична цінність роботи полягає у тому, що вона може бути використана для покращення процесу оцінювання кредитної діяльності банку та підвищення її ефективності.

Публікації дослідження випускної кваліфікаційної роботи. Окремі результати дослідження знайшли відображення в:

- 1) науковій статті «Система показників оцінювання ефективності кредитної діяльності банку» // Стратегії розвитку фінансового ринку України: зб. наук. ст. денної форми навчання / відп. ред. Н.П. Шульга. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. – С. 299-303
- 2) тезах «Основні принципи кредитної діяльності банку» // Стратегії розвитку фінансового ринку України: Всеукр. студ. наук.-практ. конф.

(Київ, 22-23 листопада 2017 р.): тези доп. / відп. ред. Н.П. Шульга – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. – С. 83-86.

Структура і обсяг випускної кваліфікаційної роботи. Робота складається з 3 розділів, вступу, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи складає 71 сторінку. В роботі представлено 15 таблиць, 8 рисунків, 5 додатків та використано 73 наукових джерела.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

1.1. Сутність та цілі кредитної діяльності банку

Успішне функціонування банків у сучасних умовах виступає одним із ключових факторів відновлення економіки країни. Значної уваги потребує питання забезпечення ефективності кредитної діяльності банків. Оскільки вона вважається не лише найдохіднішою, але й найбільш ризиковою діяльністю у порівнянні з іншими видами банківських операцій.

Дослідження теоретичної сутності поняття «кредитної діяльності банку» необхідно розпочати із аналізу такого поняття як «кредит».

Категорія «кредит» не є статичною, уявлення про неї трансформується в залежності від ступеня розвитку товарно-грошових відносин, тому, незважаючи на численність робіт, присвячених дослідженню кредиту, досі економісти не можуть дійти до єдиного висновку щодо визначення його сутності [29]. Підходи до трактування сутності кредиту наведені на рис. 1.1.

Рис.1.1. Підходи до трактування сутності кредиту*

*Примітка: угруповано автором на основі [14; 23; 25; 27; 62; 68; 72]

Термін «кредит» перекладається з латинської «credo», «creditum» як «вірю», «довіряю» або як «борг» чи «позика». А тому категорія кредиту розглядається економічною наукою переважно як довіра однієї особи до

іншої, на підставі чого у позику надається певна вартість у грошовій або товарній формі для тимчасового користування [14]. Проте в сучасних умовах факт довіри не відображає специфіки кредиту, оскільки кредитні взаємини побудовані на принципах, що характеризують в більший мірі недовіру суб'єктів кредитування (вимога відповідних гарантій повернення коштів, наявність забезпечення). Саме тому такий підхід, на думку О.В. Дзюблюка та Л.М. Прийдун [29], не може в повній мірі відобразити економічну сутність кредиту.

Окремі вітчизняні автори сутність кредиту досліджують через призму різного роду економічних відносин. Гудзь О.Є. дає наступне визначення кредиту «...кредит – це економічні відносини, що зумовлені акумуляцією тимчасово вільних коштів з використанням їх на умовах повернення та платності при взаємовідносинах, що виникають між кредитором і позичальником» [25]. Однак, недоліком такого визначення виступає той факт, що не враховані фактори цільового використання кредиту.

Інший підхід передбачає визначення кредиту як сукупності суспільних відносин. Зокрема, Савлук М.І. вважає: «Кредит – це суспільні відносини, що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку з переданням один одному в тимчасове користування вільних коштів на засадах зворотності, платності та добровільності» [23]. Схоже визначення подає Г. Н. Белоглазова «... певний вид суспільних відносин, пов'язаних з рухом вартості на засадах повернення» [62]. Проте визначення кредиту як форми суспільних відносин є не зовсім вдалим та виправданим для дослідження, оскільки вживання терміна «суспільні відносини» розмиває сам об'єкт дослідження [66].

Досить поширений підхід, що відображає кредит через рух або форму руху позичкового капіталу. Зокрема такої позиції дотримуються А. Нешитой – «рух позичкового капіталу, який включає в себе мобілізацію вільних грошових ресурсів народного господарства і населення та їх перерозподіл на умовах поверненості, терміновості, платності в цілях розширеного відтворення трактує кредит» [68]; Л. Білецька – «форма руху

позичкового капіталу, система економічних відносин, які виникають в економічному обороті тимчасово вільних грошових коштів, з одного боку, і як нагальна потреба додаткових грошових засобів — з іншого, для розпорядження та використання на певний строк на умовах повернення з відсотком; продаж товарів з відстрочкою платежу» [27].

Варто зазначити, що розглядаючи кредит як форму руху позичкового або грошового капіталу, аналіз полягає в тому, щоб визначити причини його виникнення, а не сутності. Також зміна суті кредиту на позиковий капітал не має в сучасних умовах достатньої підстави, оскільки позиковий капітал є, по суті, грошовим капіталом [29].

Існує підхід до інтерпретації кредиту, що полягає у визначенні його як економічної угоди. Так, Г. Поляк [72] розглядає кредит як економічну угоду, за якою один із партнерів надає іншому грошові кошти чи майно на умовах платності, строковості, поворотності. Однак при такій інтерпретації кредиту увага зосереджується на юридичній, а не економічній позиції, що виступає одним з аспектів його сутності. За таких умов сутність кредиту необхідно визначати через кредитний договір.

Визначення терміну “банківський кредит” що наводиться в Законі України “Про банки і банківську діяльність” базується на сутності банківських кредитних операцій. Статтею 2 цього закону трактування кредиту зводиться до наступного: “Банківський кредит – це будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми” [42]. Отже, відповідно до Закону України “Про банки і банківську діяльність” кредит не розглядається як грошові кошти чи матеріальні ресурси.

Таким чином, досліджуючи сутність поняття «кредит», можна стверджувати, що кожний із підходів характеризується значною специфікою.

Зважаючи на плюралізм думок з визначення терміну «кредит», поняття «кредитна діяльність банку» розглядають теж з різних точок зору.

Так, кредитну діяльність банку з точки зору організаційного підходу розглядають як стратегію і тактику банку щодо залучення коштів та спрямування їх на кредитування клієнтів банку (позичальників) на основі таких принципів кредитування, як строковість, платність, забезпеченість, поверненість та цільовий характер використання. Кредитна діяльність в розрізі стратегії включає пріоритети, принципи та цілі окремого комерційного банку на кредитному ринку, а стосовно тактики — фінансовий та інший інструментарій, що використовується даним комерційним банком для реалізації його цілей при здійсненні кредитних угод, правила їх здійснення, регламент організації кредитного процесу [3].

Якщо розглядати кредитну діяльність у вузькому розумінні, то її можна визначити як сукупність дій банку із кредитування клієнтів з метою впровадження загальної стратегії в певний період часу.

Як приклад, можна навести думку В.І. Волохова, який дає власне бачення поняття кредитної діяльності як комплексного процесу з відтворення та реалізації кредитних послуг з метою отримання прибутку [15].

А.І. Маслова розглядає кредитну діяльність банків як багатогранну систему з багатьма елементами. Зокрема, вказуючи на те, що кредитну діяльність банку варто розглядати як складну систему, представлену сукупністю елементів, що тісно взаємозв'язані між собою та виконують визначені завдання [34]. Наведене визначення досить загальне і не дає можливості дійти висновку, про що саме йде мова, оскільки його можна відносити до будь-якого виду діяльності.

Доценко І. О. [26] пропонує узагальнене визначення поняття «кредитна діяльність банку» — чітка координація дій, які пов'язані із виробленням механізму залучення та розміщення кредитних ресурсів на ринку кредитних послуг відповідно до загальноприйнятих принципів та правових норм для забезпечення ефективного управління кредитним процесом банку.

На нашу думку, найбільш повне визначення, яке висвітлює сутність кредитної діяльності банку наводить Островська Н. Л. [35] - це комплекс дій, метою яких є досягнення високої ефективності кредитних вкладень, задоволення попиту на кредитні послуги, мінімізацію кредитного ризику та формування стійких конкурентних переваг у кредитній сфері.

Отже, в економічній літературі присутні різні тлумачення поняття «кредитної діяльності банку», які відображають сутність, зупиняючись на різних аспектах. Узагальнюючи вищенаведені підходи, можна сформулювати таке загальне визначення як комплекс дій із залучення коштів та спрямування їх на кредитування клієнтів банку з метою задоволення попиту на кредитні послуги, отримання прибутку, формування стійких конкурентних переваг у кредитній сфері, досягнення загальних стратегічних цілей при мінімальному рівні кредитного ризику.

Кредитній діяльності притаманні ознаки економічного, правового, соціального та комерційного характеру (рис. 1.2).

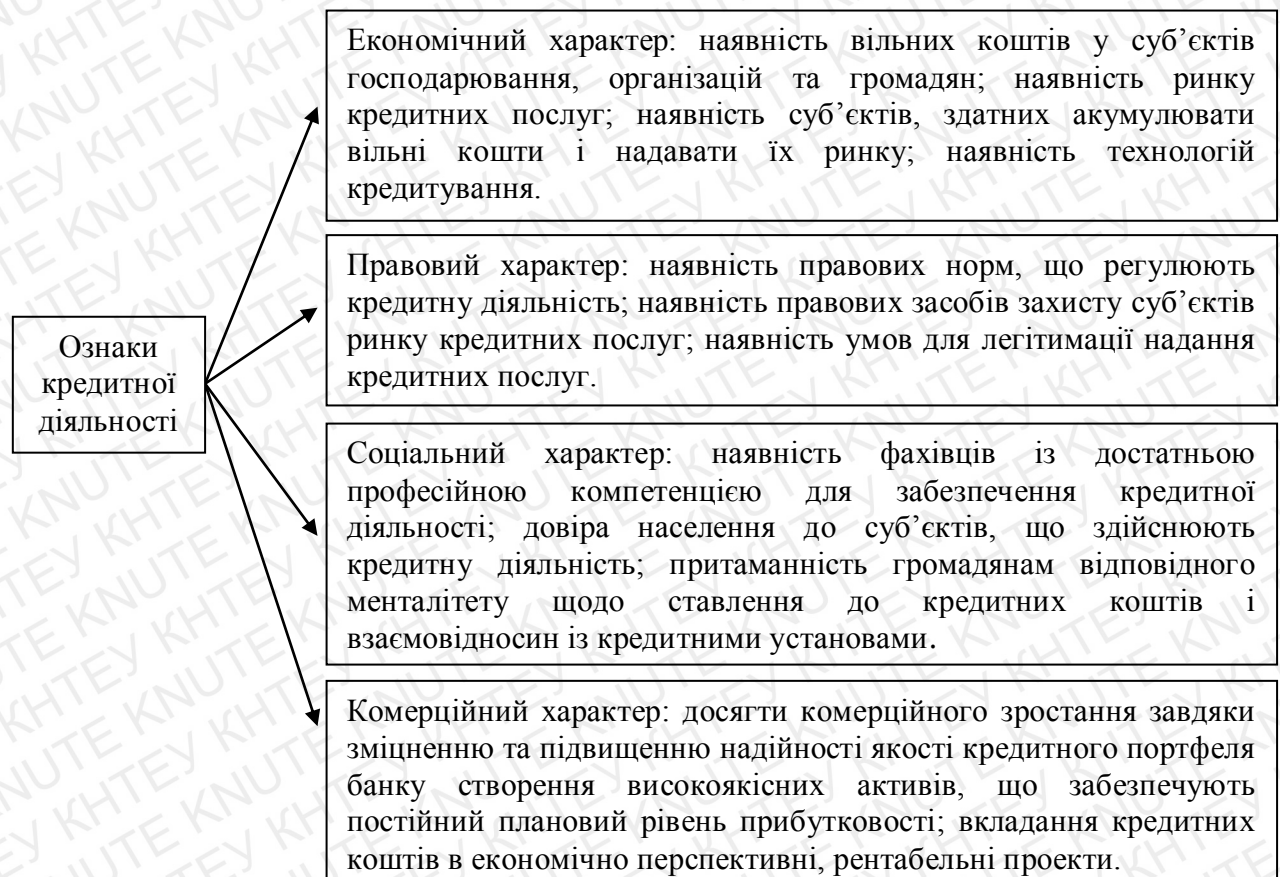

Рис.1.2. Ознаки кредитної діяльності [26]

Основними суб'єктами кредитної діяльності є кредитори та позичальники. Кредитори – це учасники кредитних відносин, які мають у своїй власності (чи розпорядженні) вільні кошти і передають їх у тимчасове користування іншим суб'єктам. Позичальники – це учасники кредитних відносин, які мають потребу в додаткових коштах і одержують їх у позичку від кредиторів.

Об'єктом кредитної діяльності є кредитні відносини, що виникають між кредитором та позичальником та безпосередньо цінність, яка передається в позичку одним суб'єктом іншому [26].

Безумовно, належна організація процесу кредитування, розробка ефективної та гнучкої системи управління кредитними ризиками є основою для фінансової стійкості банків. Основні етапи організації кредитної діяльності представлено на рис. 1.3.

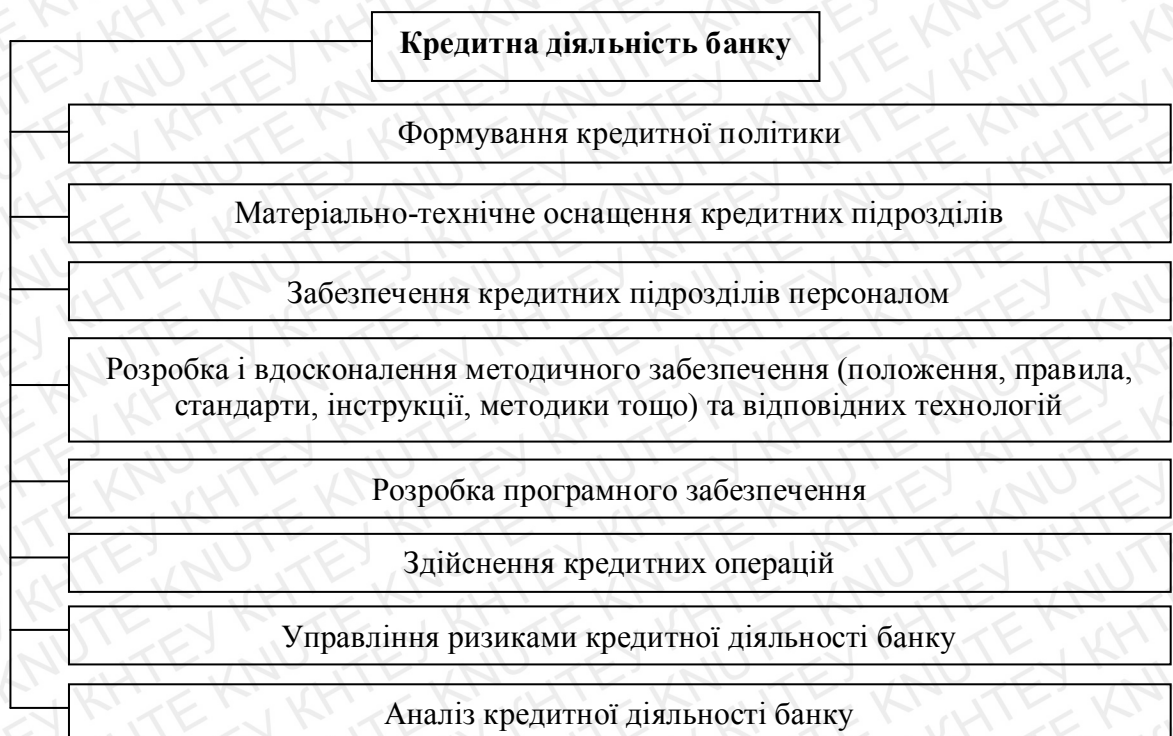

Рис.1.3. Основні етапи організації кредитної діяльності банку [15]

Основною метою кредитної діяльності будь-якого банку є досягнення комерційного зростання шляхом зміцнення та покращення якості кредитного портфеля банку.

Цілями кредитної діяльності є:

- створення високоякісних активів, що забезпечують постійний плановий рівень прибутковості;
- вкладання кредитних коштів в економічно перспективні, рентабельні проекти;
- розробка й активне впровадження нових кредитних продуктів;
- зміцнення і підвищення конкурентоспроможності на ринку;
- підвищення якості наданих послуг;
- забезпечення високоприбуткового розміщення коштів банку у гривні і іноземній валюті;
- постійний контроль над структурою кредитного портфеля і їх якісним складом;
- надання надійних і рентабельних кредитів;
- мінімізація і диверсифікованість кредитних ризиків [65].

Підсумовуючи розгляд теоретичних засад сутності кредитної діяльності банку, потрібно підкреслити, що це двосторонній процес, що передбачає залучення коштів та формування кредитних ресурсів, з одного боку, і їх розміщення на кредитному ринку – з іншого; з метою задоволення попиту на кредитні послуги, отримання прибутку, формування стійких конкурентних переваг у кредитній сфері, досягнення загальних стратегічних цілей при мінімальному рівні кредитного ризику.

1.2. Основні принципи кредитної діяльності банку

Система банківського кредитування являє собою модель, що базується на певних методологічних засадах, основними з яких є принципи.

Дотримання них є першоосновою здійснення кредитного процесу. Так, відповідно до ст. 49 Закону України «Про банки і банківську діяльність» «банк зобов'язаний при наданні кредитів додержуватись основних принципів кредитування» [42].

Перш за все необхідно з'ясувати сутність поняття «принцип». Визначення терміна подається в “Новому тлумачному словнику української мови” як “основне вихідне положення, засада; особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь; правило, покладене в основу” [37]. Владичин У.В. з цього приводу наголошує, що “принципи банківського кредитування – це основні положення, правила й умови, яких повинні дотримуватися банки у процесі здійснення кредитування” [13]. На думку А. Чухна, «...принципи кредиту роблять кредит засобом економічного контролю за процесом виробництва та обігом продукції, підвищення її якості й зростання ефективності суспільного виробництва» [52].

В економічній літературі відсутній єдиний підхід щодо визначення сутності та складу принципів кредитної діяльності, а тому виступає основою для більш детального їх аналізу.

В.Д. Лагутін [32] виділяє три основні рівні системи принципів кредитування:

- загальноекономічні принципи кредитування (відповідність ринковим відносинам, раціональність, ефективність та комплексність, розвиток);
- особливі принципи кредитування, поза якими кредит втрачає свій специфічний економічний зміст (поверненість, забезпеченість, строковість, цільова спрямованість, платність);
- часткові, одиничні принципи кредитування, або правила кредитування, які впливають з кожного особливого принципу і можуть по-різному проявлятися в конкретних кредитних операціях.

В системі принципів кредитування основне місце займає загальноекономічний принцип відповідності змісту кредиту ринковим

відноsinам, умовам ринкової економіки. Механізм кредитування має відображати умови конкуренції, суперництва кредиторів за позичальника, комерціалізації кредитної угоди, прагнення забезпечити можливу вигоду від позики, самостійність і автономність у прийнятті управлінських рішень тощо.

Принцип раціоналізації та ефективності кредитування характеризує економічність використання позики як з позицій інтересів банку, так і з позицій позичальника. Цей принцип проявляється за умов оцінки кредитоспроможності позичальника, забезпечує впевненість банку в здатності і готовності боржника повернути позику в обумовлений договором строк [12].

Принцип комплексності кредитування передбачає побудову кредитного механізму на основі врахування всього комплексу чинників, що впливають на реалізацію кредитної операції.

Принцип розвитку передбачає постійний рух і динаміку механізмів кредитування. Зміна економічних відносин призводить і до зміни кредитних відносин, підходів до їх практичної реалізації.

Систематизація принципів організації кредитної діяльності наведена у таблиці 1.1.

Виконання принципу платності дозволяє застрахуватися від можливості неповернення коштів та відшкодувати витрати щодо їх мобілізації. Також відсоток за кредит виступає стимулом для позичальника вигідно вкласти позичені ресурси для отримання прибутку, який в ринкових умовах виступає першоджерелом погашення кредиту і процентних платежів [29].

При встановленні плати за кредит банки враховують такі фактори [58]:

- розмір базової відсоткової ставки (ставки рефінансування), встановленої банком;
- вартість залучення кредитних ресурсів на ринку позикових капіталів;
- співвідношення попиту і пропозиції на кредит;
- рівень ризику, притаманний даному кредиту;

- розмір і строк погашення позики;
- рівень витрат банку, пов'язаних з оформленням кредиту та здійсненням контролю за його погашенням;
- перспектив розвитку економіки і перш за все інфляційного процесу.

Таблиця 1.1

Класифікація принципів кредитної діяльності банків*

Принцип Автор	Платності	Поверненості	Терміновості	Забезпеченості	Цільового використання	Диференційованості	Добровільності	Якості	Ціленаправленості
О. Лаврушин									
І. Балабанов									
М. Романовський									
Г. Сейткасимов									
І. Алексєєв									
М. Владимірова									
А. Нешитой									
С. Ільїн									
А. Щетинін									
Ж. Голодова									
В. Леонтьєв									
В. Шелудько									
Н. Версаль									
О. Васюренко									
В. Унінець-Ходаківська									
М. Пессель									
В. Вітлінський									
О. Кириченко									
В. Сенчагов									
Є. Жарковська									
О. Казакова									
Г. Поляк									
А. Демківський									
А. Тавасієв									
О. Колодізєв									
Д. Коваленко									
М. Денисенко									
С. Арбузов									

*Примітка: угруповано автором на основі [2; 4; 5; 16; 18; 19; 20; 21; 22; 24; 30; 31; 44;

51; 54; 55; 56; 57; 59; 60; 61; 64; 67; 68; 69; 70; 71; 72]

Не менш важливим принципом кредитування є принцип повернення кредиту. Цей принцип за умов ринкової економіки може порушуватися через зростання темпів інфляції, девальвації валюти, що призводить до трансформації строкових заборгованостей за кредити в прострочені, а в подальшому до часткового чи повного призупинення кредитування [7].

Суть принципу строковості полягає в тому, що кредит надається на певний термін, обумовлений в кредитному договорі. Термін кредиту залежить від багатьох факторів: цільового призначення кредиту, співвідношення попиту і пропозиції на кредити, суми кредиту, національного законодавства, традиційної практики кредитування, кредитної політики банку, характеру виробничої діяльності позичальника, та швидкості обігу оборотного капіталу [46].

Для кредитора своєчасне повернення коштів наданих у позичку є одним із суттєвих факторів підтримання ліквідності, для позичальника є одним із факторів впливу на можливість отримання нових кредитів, а також можливість уникнення сплати підвищених процентних платежів за прострочені позички [66].

Принцип забезпеченості, як стверджує Лагутін В.Д. [32], характеризується наявністю у банківської установи прав щодо захисту своїх інтересів, з метою недопущення збитків від неповернення кредиту, що виникли внаслідок неплатоспроможності позичальника. За дослідженнями В.Ю. Катасонова [63] сутність цього принципу полягає у тому, що наявні в позичальника майно, цінності, нерухомість або солідний гарант дозволяють кредитору бути впевненим в тому, що повернення позичених коштів буде забезпечено у строк.

Дотримання принципу забезпечення великою мірою пов'язано з аналітичною роботою кредитної установи, яка зводиться до оцінки якості майна, яке передає позичальник у заставу. Крім того, банком здійснюється

моніторинг, щодо репутації поручителів, страхових організацій, гарантів, вивчення їх надійності, що мінімізує кредитні ризики банку [7].

Основними характерними перевагами застави є [36]:

- у заставі речовий та правовий характер майна зливаються в одне ціле. При цьому заставлене майно зберігається у позичальника до виконання ним своїх зобов'язань, зазначених у кредитній угоді;
- прийнявши заставу як форму забезпечення кредиту, вирішується щонайменше два питання – ліквідність або здатність до швидкої реалізації, та надійність, під якою розуміють безпеку з точки зору збереження вартості.

Цільовий характер кредиту належить до пріоритетних принципів кредитування, оскільки тісно пов'язаний з оборотністю та окупністю об'єктів кредитування, формування реальних джерел його погашення. В основі принципу цільового використання кредиту закладені взаємовідносини між кредитором і позичальником з приводу чіткого визначення цілі використання кредиту. З метою зменшення кредитного ризику кредитор перевіряє, на які цілі, конкретні проекти позичальником має бути спрямований кредит [47].

Однак, для деяких видів кредитів, наприклад, споживчого, найважливіше значення полягає у джерелі погашення кредиту, а не цільовому використанні, а надання банківського кредиту у виді овердрафту має складність контролю цільового використання кредитних ресурсів. На нашу думку, цей принцип не можна вважати універсальним, оскільки основним чинником має виступати повернення кредиту позичальником у визначений термін, у повному обсязі та з відповідними процентами.

Принцип диференційованості проявляється в необхідності банками здійснювати різносторонній підхід до позичальника при кредитуванні. Дійсно, функціонування економіки в посткризовий період ставить перед банками нові завдання щодо забезпечення ефективності власної діяльності, основою якої виступає індивідуальний підхід до кожного клієнта, врахування особливостей, умов і середовища його функціонування [29].

Кредитні відносини є добровільними. Суб'єкти кредитної діяльності будують відносини на підставі рівності сторін, їх ініціативності у формуванні та виконанні прав і обов'язків. Економічна самостійність суб'єктів, добровільність роблять кредитні відносини внутрішньо адекватними ринковим відносинам, зумовлюють їх розвиток на ринкових засадах.

Владичин У.В. [13] виділяє ще принцип договірності характеру. Договірний характер банківського кредитування проявляється у тому, що банківський кредит надається у тимчасове користування суб'єктам господарювання згідно із визначеними умовами і укладеним кредитним договором. Кредитні договори визначають взаємні зобов'язання і відповідальність сторін. Будь-які зміни до кредитного договору (договору застави, гарантії чи поруки) повинні мати договірний характер і здійснюватись за згодою обох сторін.

Поряд із загальноприйнятими принципами кредитування Березовик В.М. [6] виокремлює принцип адекватності кредитування. За результатами його дослідження даний принцип характеризується забезпеченням еквівалентної участі суб'єкта господарювання – позичальника в кредитних проектах та видачі позичальником суми кредиту, що забезпечить успішне завершення таких кредитних проектів. В основі принципу адекватності кредитування закладені положення, якими передбачається, що частка банку-кредитора в кредитуванні проекту, не може бути більшою за частку позичальника, за виключенням інвестиційних проектів, де частка банку не може становити 75% від загальної вартості проекту.

Сучасні умови господарювання передбачають запровадження принципу вчасності, метою якого є залучення кредиту у визначений час. Отримання банківського кредиту, особливо при кредитуванні по простому позичковому рахунку, вимагає досить тривалого періоду на його оформлення. За різними підрахунками тривалість такого оформлення сягає від двох до трьох тижнів. Нерідко таке оформлення призводить до певних економічних втрат позичальника [7].

Отже, на підставі аналізу вищенаведених підходів щодо принципів кредитної діяльності, одержану сукупність можна представити такою системою (див. рис. 1.4).

Рис.1.4. Основні принципи кредитної діяльності банку*

*Примітка: угруповано автором на основі [6; 7; 13; 32; 29]

Таким чином, проаналізувавши принципи кредитної діяльності банку, можна зробити висновок, що вони не є сталими, тому що розвиток економіки зумовлює їх зміну та спричиняє появу нових принципів кредитного забезпечення. Дотримання вищезазначених принципів може стати вагомим фактором забезпечення ефективної кредитної діяльності банку. Через те, що вони виступають вихідними умовами банківської діяльності, спрямовуються на реалізацію завдань, що визначені кредитною стратегією банку.

1.3. Система показників оцінювання ефективності кредитної діяльності банку

Оцінка ефективності банківських кредитних вкладень загалом може здійснюватись за системою показників, призначених для аналізу ефективності сформованого кредитного портфеля за критеріями його дохідності і надійності. Розв'язувати проблеми підвищення ефективності кредитної діяльності, у розрізі мікроекономічного аспекту, менеджери банків можуть спираючись на власні знання та досвід, а також використовуючи досвід інших банків.

Однак, у сучасних умовах для оперативного прийняття виважених і дієвих управлінських рішень цей інструментарій не завжди достатній. Вжиття непереконливих заходів може не лише не поліпшити результативних показників кредитної діяльності банку, а й поглибити наявні проблеми і створити додаткові труднощі. У цьому зв'язку, важливо не просто виявити проблеми чи розробити рекомендації для їх розв'язання, а й знайти методологічне забезпечення, за допомогою якого банки зможуть найдостовірніше оцінювати ефективність власної кредитної діяльності [33].

Насамперед, з'ясуємо сутність поняття «ефективність». Дана категорія походить від латинського слова *effectus*, що в перекладі означає “результат, наслідок чого-небудь, яких-небудь дій, причин”, а ефективний (*effectivus*) означає такий, що дає ефект, але не будь-який, а намічений заздалегідь. Звідси ефективність трактується як результат цілеспрямованої дії. А оксфордський словник пояснює «ефективність» як ступінь, що визначає успішність в отриманні бажаного результату; успіх [38]. Отже, ефективність кредитної діяльності – це її результативність, котра характеризується відношенням економічного ефекту (результату) до ресурсів або витрат, що забезпечили отримання цього результату.

За результатами оцінки ефективності можна дослідити фактори, котрі зумовили її, і, як наслідок, розробити заходи щодо її підвищення (див. рис. 1.5).

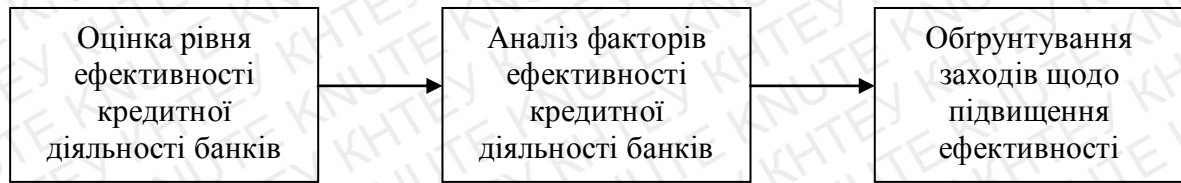

Рис. 1.5. Етапи комплексного аналізу ефективності кредитної діяльності [33]

В нинішніх умовах найбільш поширеним підходом до оцінювання кредитної діяльності банку можна вважати загальний аналіз на основі застосування коефіцієнтів, заснованих на співвідношення таких параметрів, як рівень резервів, обсяг кредитування, середня процентна ставка за наданими кредитами та ставка без ризику.

Використання такого підходу базується на теоретично обґрунтованих коефіцієнтах ефективності управління портфелями активів. Найбільш використовуваними і відомими є коефіцієнти Д. Трейнора (k_T), У. Шарпа (k_S) та М. Йенсена (k_J).

В зазначених вище коефіцієнтах ефективності основна увага звертається на ймовірність недоодержання доходів за портфельними активами, в той час якщо розглядати кредитну діяльність, то мова йтиме передусім не про інвестиційний, а про кредитний ризик. Зважаючи ж на те, що кредитні операції в певному сенсі можна розглядати як різновид інвестиційної діяльності, то можна використати наведені вище коефіцієнти з певною модифікацією для розрахунку ефективності кредитної діяльності, а саме коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем банку можна визначити за формулою:

$$kC = \frac{d - r_0}{IR}, \quad (1.1)$$

де kC – коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем; d – дохідність портфеля; r_0 – ставка без ризику; IR – показник ризику кредитного портфеля.

Формула (1.1) використовує показник ризику кредитного портфеля (IR), який знаходять як відношення розрахункового значення резерву під нестандартну заборгованість за кредитними операціями до вартості всього кредитного портфеля.

Безризикова процентна ставка у формулі (1.1) показує рівень дохідності за першокласними кредитами, тобто коли фактично відсутній ризик їх неповернення. Як правило, така ставка дорівнює базовій ставці, яка діє на певному кредитному ринку (LIBOR, ставка рефінансування, ставка з цінними паперами Уряду). Розраховуючи цей показник для вітчизняних банків, можна брати або облікову ставку НБУ, або середньозважену процентну ставку рефінансування, або ставку KIBOR (середньозважена ставка міжбанківського кредитування, що розраховується незалежним аналітичним агентством, має різні значення для кількох строків і доводиться до відома банків Національним банком України як норма альтернативної дохідності інвестицій для розрахунку суми очікуваного відшкодування) [28].

Коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем може бути використаний банком у процесі перспективного або ретроспективного аналізу. Перспективний аналіз проводиться на стадії формування кредитного портфеля і дозволяє порівняти ефективність різних варіантів розміщення ресурсів. Ретроспективний аналіз дозволяє оцінити результати управління кредитним портфелем банку у порівнянні з очікуваними (плановими) значеннями коефіцієнтів ефективності, а також з аналогічними показниками діяльності інших банків або із ринковим портфелем [10].

Дохідність кредитного портфелю комерційних банків розраховується наступним чином:

$$d = \frac{E}{V} \times 100, \quad (1.2)$$

де E – обсяг доходів за кредитними операціями; V – обсяг кредитного портфелю комерційних банків.

Даний коефіцієнт є універсальним показником, що характеризує ефективність вкладень у кредитні операції і показує, скільки банк отримує доходів з кожної гривні, вкладеної саме в кредитні операції. Його застосування дає змогу зробити порівняльний аналіз ефективності різних видів банківських операцій (операцій з цінними паперами, з валютою, лізингові операції тощо) і оптимізувати напрями використання банківських ресурсів, віддаючи пріоритети найдохіднішим видам діяльності. За умови ідеальної фінансової дисципліни позичальників, коли виконуються всі умови договорів і всі кредити та проценти за ними повертаються повністю, цей коефіцієнт дорівнюватиме середньозваженій процентній ставці за кредитами [1].

Також виділяють показник, що обчислюється як співвідношення доходів, отриманих від надання кредиту до загальної суми доходів банку (K) та несе інформацію про ефективність кредитних операцій.

На думку Малахової О. [33] такий підхід не лише не відповідає загальноекономічному тлумаченню ефективності як відношення результату до витрат, що забезпечили його отримання, а й не забезпечує повноти й об'єктивності оціночних показників. Значна частка від кредитної діяльності в загальній сумі доходів банку не завжди є переконливим свідченням високої ефективності даного напрямку діяльності, оскільки цілком ймовірно, що, враховуючи витратну частину кредитної діяльності, підсумковий її рівень можна оцінити як низький або ж від'ємний. До того ж завищене значення даного показника є свідченням низького рівня диверсифікації доходів банківської установи і значної частки кредитів у портфелях активів банків.

Дохідність активів за рахунок кредитних операцій — розраховується діленням доходу від кредитних операцій на середню суму активів:

$$K_1 = \frac{\text{Дохід від кредитних операцій}}{\text{Середня сума активів}}, \quad (1.3)$$

Використання даного коефіцієнта менш поширене, ніж попереднього показника. Він характеризує внесок кредитних операцій у загальну дохідність активів. Різновидом цього показника може бути коефіцієнт, у знаменнику якого замість загальних активів беруться тільки дохідні активи. За високої частки кредитів у загальних активах його значення наближатиметься до значення першого коефіцієнта — дохідності кредитних вкладень [1].

Виділяють такий показник, як рентабельність кредитних операцій. Вона може бути проаналізована за допомогою низки показників, які доповнюють один одного. Рентабельність кредитних операцій (P_1) розраховується діленням прибутку від кредитних операцій на витрати, пов'язані із залученням ресурсів та функціонуванням кредитного відділу [1]:

$$P_1 = \frac{\% \text{ доходи від кредитів} - (\% \text{ витрати} - \text{витрати кредитного відділу})}{\% \text{ витрати} + \text{витрати кредитного відділу}} \quad (1.4)$$

Різновидом показника рентабельності може бути також відношення процентних доходів від кредитів до процентних витрат, пов'язаних із залученням ресурсів:

$$P_2 = \frac{\% \text{ доходи від кредитів}}{\% \text{ витрати на залучення ресурсів}} \quad (1.5)$$

Цей показник характеризує ефективність обраної політики щодо регулювання співвідношення між ціною ресурсної бази та ціною розміщення ресурсів. Зростання даного коефіцієнта характеризує високу якість менеджменту в банку.

Прибутковість кредитних операцій розраховується діленням прибутку від кредитних операцій на середні кредитні вкладення:

$$\Pi = \frac{\text{Прибуток від кредитних операцій}}{\text{Середні кредитні вкладення}} \quad (1.6)$$

Даний коефіцієнт показує, скільки отримано прибутку від кредитних операцій на кожну гривню, вкладену в кредитні операції. Зростання показника прибутковості кредитних операцій вищими темпами порівняно зі зростанням показника дохідності кредитних операцій свідчить про підвищення ефективності кредитних вкладень.

Для порівняльного аналізу ефективності роботи працівників кредитних відділів різних банків або філій банку можна розраховувати показник продуктивності праці як відношення доходу від кредитних операцій до середньооблікової чисельності працівників кредитного відділу:

$$\Pi_{\text{п}} = \frac{\text{доходи від кредитних операцій}}{\text{Середньооблікова чис.працівників кредитного відділу}} \quad (1.7)$$

Однак даний показник не доцільно використовувати для порівняльного аналізу ефективності роботи різних відділів та департаментів у межах одного банку, оскільки продуктивність праці працюючих різних структурних підрозділів буває незіставною, і як правило, залежить не від зусиль конкретних працівників, а від ефективності тих чи інших операцій та ділової активності банку [1].

Окрім показників, що визначають дохідність кредитного портфеля, виділяють такі, що визначають ризик кредитного портфеля. Група показників ризику кредитного портфеля надає інформацію щодо забезпеченості кредитного портфеля власним капіталом, частки залучених коштів у формуванні кредитного портфелю банку та рівнем сформованого

резерву під кредитні операції, який характеризує якісь кредитного портфелю (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Показники ризику кредитного портфеля [8]

Показник	Формула для розрахунку
Коефіцієнт покриття кредитного портфеля власним капіталом	Власний капітал/Кредитний портфель
Коефіцієнт якості кредитного портфеля	Сформований резерв/ Кредитний портфель
Коефіцієнт активності використання коштів клієнтів в кредитному портфелі	Кредитний портфель/ Кошти клієнтів
Коефіцієнт кредитної активності	Кредитний портфель/ Активи

Дзюблук О.В. та Прийдун Л.М. для оцінки ефективності вкладення ресурсів (кредитних операцій) пропонують іншу систему показників (див. дод. А).

Таким чином, показники, що використовуються при оцінці ефективності кредитної діяльності банку, характеризуються різноманітністю. Їх поділяють на такі, що використовують для загального аналізу ефективності та факторну модель. Щодо доцільності використання певного методу, то потрібно враховувати мету аналізу, суб'єктів, споживачів інформації, тощо. Для більш ґрунтовного аналізу ефективності кредитної діяльності банку необхідно використовувати метод факторного аналізу.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

2.1. Аналіз динаміки та структури кредитної діяльності банку

ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО АКЦІОНЕРНИЙ БАНК «УКРГАЗБАНК» (далі – «Банк») було створено 21 липня 1993 року на базі злиття декількох комерційних банків. У березні 2009 року на позачергових Загальних зборах акціонери Банку звернулись до українського уряду з пропозицією здійснення державного контролю над статутним капіталом Банку. У червні 2009 року у відповідь на звернення акціонерів Банку український уряд погодився здійснювати контроль над Банком шляхом отримання контрольної частки участі у статутному капіталі Банку.

Головний офіс Банку розташований у Києві за адресою: вул. Богдана Хмельницького, 16-22. Станом на 31 березня 2018 року мережа Банку має 241 зареєстрованих відділень (з них 241 діючих) (2017: 243 зареєстрованих відділень (з них 243 діючих)) у різних регіонах України. Юридична адреса Банку: вул. Єреванська, 1, Київ, Україна.

Діяльність банку регулюється Банківською ліцензією на право надання банківських послуг № 123 від 06 жовтня 2011 року та Генеральною ліцензією № 123 від 06 жовтня 2011 року та Додатку до неї на право здійснення валютних операцій.

Станом на 30 вересня 2018 та 31 грудня 2015-2017 років кінцевою контролюючою стороною Банку була держава Україна в особі Міністерства фінансів України, яка володіє 94,94% у статутному капіталі банку.

Проведемо горизонтальний та вертикальний аналіз кредитної діяльності банку за 2015-2017 роки в декілька етапів. Спочатку проаналізуємо динаміку кредитного портфеля за видами позичальників (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка кредитного портфеля ПАТ АБ «Укргазбанк» за видами позичальників за 2015-2017 рр. (станом на 31.12), тис. грн. *

Стаття	Залишки			Абсолютне відхилення	
	2015	2016	2017	2016/2015	2017/2016
Юридичні особи	16114702	21548018	34097305	5433316	12549287
МСБ	463183	1137956	2048098	674773	910142
Фізичні особи	5427768	5400467	5907660	-27301	507193
Всього кредити клієнтам	22005653	28086441	42053063	6080788	13966622
Резерв під зменшення корисності	(7976575)	(7734857)	(8406630)	-241718	671773
Кредити клієнтам	14029078	20351584	33646433	6322506	13294849

*Примітка: складено автором за джерелом [45]

Аналізуючи дані таблиці 2.1, можна стверджувати, що протягом усього періоду обсяг кредитів наданих юридичним особам, постійно зростає. Зокрема, станом на 31.12.2016 їх сума складала 21548018 тис. грн., що на 5433316 тис. грн. більше, ніж у попередньому році. На кінець 2017 року їх сума зросла на 12549287 тис. грн. Динаміка кредитів, що надані малому та середньому бізнесу, також має тенденцію до зростання. Так, у 2016 році відбулось збільшення на 674773 тис. грн. у порівнянні із 2015 роком, а у 2017 р. – на 910142 тис. грн. у порівнянні з 2016 р.

Проте, обсяг кредитів, що надані фізичним особам зменшився у 2016 році на 27301 тис. грн. та становив 5400467 тис. грн. Таке скорочення пов'язано з підвищенням рівня інфляції та зниженням реальних доходів населення. На кінець 2017 р. обсяг кредитів, що надані фізичним особам зріс на 507193 тис. грн. у порівнянні із попереднім роком.

Загалом обсяг кредитного портфеля має позитивну динаміку. На 31.12.2016 зростання складало 6080788 тис. грн. (27,63 %), а станом на 31.12.2017 - 13966622 тис. грн. (49,73 %).

Аналіз структури кредитного портфеля ПАТ АБ «Укргазбанк» за видами позичальників представлено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Структура кредитного портфеля ПАТ АБ «Укргазбанк» за видами позичальників за 2015-2017 рр. (станом на 31.12)*

Стаття	Залишки, тис. грн.			Частка, %		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017
Юридичні особи	16114702	21548018	34097305	73,23	76,72	81,08
МСБ	463183	1137956	2048098	2,10	4,05	4,87
Фізичні особи	5427768	5400467	5907660	24,67	19,23	14,05
Всього кредити клієнтам	22005653	28086441	42053063	100,00	100,00	100,00

*Примітка: складено автором за джерелом [45]

З таблиці 2.2 видно, що протягом аналізованого періоду у структурі кредитного портфеля найбільшу частку займають кредити, що надані юридичним особам. Їх питома вага має тенденцію до зростання. Так, у 2015 році вони склали 73,23 %, у 2016 р. - 76,72 %, а у 2017 р. - 81,08 %.

З 2015 року Банк виділив МСБ в окремий сегмент діяльності та встановив високий пріоритет розвитку. Протягом 2015-2017 рр. діяльність банку у сегменті МСБ була зосереджена на нарощенні клієнтської бази, розширенні переліку послуг та покращенні якості обслуговування клієнтів. Тому протягом усього періоду спостерігаємо тенденцію до збільшення обсягів кредитування, хоча МСБ займає найменшу частку. Питома вага у 2017 році у порівнянні з 2015 роком зросла на 2,77 п.п. і складає 4,87 %.

Стратегічним напрямком діяльності банку є зосередження на кредитуванні корпоративного сектору та МСБ, а тому, як зазначалося вище, спостерігаємо зростання питомої ваги даних напрямків. Відповідним є скорочення у структурі кредитного портфеля частки кредитування фізичних осіб. Так, у 2015 році питома вага складала 24,67 %, у 2016 р. – 19,23 %, у 2017 р. – 14,05 %.

Наступним етапом аналізу буде дослідження динаміки кредитного портфеля ПАТ АБ «Укргазбанк» в розрізі валюти заборгованості (див. табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Динаміка кредитного портфеля ПАТ АБ «Укргазбанк» в розрізі
валюти заборгованості за 2015-2017 рр. (станом на 31.12)***

Стаття	Залишки, тис. грн.			Абсолютне відхилення, тис. грн.	
	2015	2016	2017	2016/2015	2017/2016
В іноземній валюті	10456171	10096898	20617933	-359273	10521035
В національній валюті	11549482	17989543	21435130	6440061	3445587
Всього	22005653	28086441	42053063	6080788	13966622

*Примітка: складено автором за джерелом [45]

Аналізуючи дані таблиці 2.3, можна сказати про позитивну тенденцію зростання обсягу кредитів, що надані в національній валюті. Так, у 2016 році обсяг кредитів складав 17989543 тис. грн., що на 6440061 тис. грн. більше, ніж у попередньому році. У 2017 році у порівнянні з 2016 р. відбулось зростання на 3445587 тис. грн. Щодо кредитування в іноземній валюті, то на фоні значного знецінення національної валюти у 2015 році, відбулось зменшення обсягів у гривневому еквіваленті у 2016 році на 359273 тис. грн.

Для більш детального аналізу кредитного портфеля ПАТ АБ «Укргазбанк» в розрізі валюти заборгованості потрібно дослідити структуру, що наведена в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

**Структура кредитного портфеля ПАТ АБ «Укргазбанк» в розрізі
валюти заборгованості за 2015-2017 рр. (станом на 31.12)***

Стаття	Залишки, тис. грн.			Частка, %		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017
В іноземній валюті	10456171	10096898	20617933	47,52	35,95	49,03
В національній валюті	11549482	17989543	21435130	52,48	64,05	50,97
Всього	22005653	28086441	42053063	100,00	100,00	100,00

*Примітка: складено автором за джерелом [45]

Як видно з табл. 2.4, у 2015-2017 рр. кредитування здійснювалось переважно в національній валюті. Питома вага кредитів в іноземній валюті

залишається високою, що свідчить про високий рівень доларизації кредитів та потенційні курсові ризики для банку та позичальників.

Далі проведемо аналіз кредитного портфеля за галузями економіки. Динаміка наведена в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Динаміка кредитного портфеля ПАТ АБ «Укргазбанк» за галузями економіки за 2015-2017 рр. (станом на 31.12)*

Стаття	Залишки, тис. грн.			Абсолютне відхилення, тис. грн.	
	2015	2016	2017	2016/2015	2017/2016
Електроенергетика	-	4051452	9999455	-	5948003
Фізичні особи	5427768	5400467	5907660	-27301	507193
Виробництво	4841628	1300211	3160044	-3541417	1859833
Транспортування газу	3957816	6027400	6084630	2069584	57230
Торгівля	2352786	3180275	4420899	827489	1240624
С/ г та харчова пром.	1534328	3607734	4962347	2073406	1354613
Нерухомість	401315	1713968	2868251	1312653	1154283
Сфера обслуговування	1007315	1267792	2402605	260477	1134813
Транспорт	1670597	707809	463726	-962788	-244083
Металургія	405932	363829	1133544	-42103	769715
Будівництво	309326	338957	543085	29631	204128
Фінансові послуги	93719	91672	72739	-2047	-18933
Інше	3123	34875	34078	31752	-797
Всього	22005653	28086441	42053063	6080788	13966622

*Примітка: складено автором за джерелом [45]

Аналіз динаміки кредитного портфеля за галузями економіки показав, що протягом усього періоду збільшився обсяг кредитів по таким статтям, як транспортування газу, торгівля, сільське господарство та харчова промисловість, нерухомість, сфера обслуговування, будівництво. Тенденція до скорочення кредитування спостерігається у таких галузях, як транспорт та фінансові послуги. Сума кредитів, наданих у сферу фінансових послуг за 2015-2017 рр. зменшилася на 2047 тис. грн. та 18933 тис. грн. відповідно. Кредити, надані у транспортну галузь за 2015-2017 рр. скоротились на 962788 тис. грн. та 244083 тис. грн. відповідно.

Необхідно зазначити про збільшення обсягів кредитування електроенергетики. Оскільки, банк обрав напрям роботи, що пов'язаний з ефективним використанням енергоресурсів та зменшення негативного впливу та довкілля. Так, у порівнянні із 2016 роком відбулось зростання на 5948003 тис. грн. і станом на 31.12.2017 обсяг складав 9999455 тис. грн.

Структура кредитного портфеля ПАТ АБ «Укргазбанк» за галузями економіки представлена в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Структура кредитного портфеля ПАТ АБ «Укргазбанк» за галузями економіки за 2015-2017 рр. (станом на 31.12)*

Стаття	Залишки, тис. грн.			Частка, %		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017
Електроенергетика	-	4051452	9999455	-	14,42	23,78
Фізичні особи	5427768	5400467	5907660	24,67	19,23	14,05
Виробництво	4841628	1300211	3160044	22,00	4,63	7,51
Транспортування газу	3957816	6027400	6084630	17,99	21,46	14,47
Торгівля	2352786	3180275	4420899	10,69	11,32	10,51
Сільське господарство та харчова промисловість	1534328	3607734	4962347	6,97	12,85	11,80
Нерухомість	401315	1713968	2868251	1,82	6,10	6,82
Сфера обслуговування	1007315	1267792	2402605	4,58	4,51	5,71
Транспорт	1670597	707809	463726	7,59	2,52	1,10
Металургія	405932	363829	1133544	1,84	1,30	2,70
Будівництво	309326	338957	543085	1,41	1,21	1,29
Фінансові послуги	93719	91672	72739	0,43	0,33	0,17
Інше	3123	34875	34078	0,01	0,12	0,08
Всього	22005653	28086441	42053063	100,00	100,00	100,00

*Примітка: складено автором за джерелом [45]

Дані таблиці 2.6 свідчать про достатню галузеву диверсифікацію, що призводить до зниження кредитного ризику. Оскільки банк обрав нішову стратегію розвитку та зосереджує свої зусилля на фінансуванні енергоощадних проектів у різних галузях економіки. Найбільшу частку у кредитному портфелі займають кредити, надані у електроенергетику. Станом на 31.12.2017 їх питома вага складає 23,78%, що на 9,35 процентних пункти більше, ніж у попередньому періоді. Вагому частку у 2017 році займають

кредити на транспортування газу, сільське господарство та харчову промисловість - 14,47% та 11,8% відповідно.

Оскільки пріоритетним напрямком розвитку банку є реалізація концепції Еко-банку, то необхідним етапом є дослідження динаміки кредитного Еко-портфеля. Так, приріст кредитного портфеля ЕКО-проектів за 2017 рік склав 4744 млн. у гривневому еквіваленті. Частку кредитного Еко-портфеля у структурі загального кредитного портфеля представлено в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

**Частка кредитного Еко-портфеля у структурі загального
кредитного портфеля ПАТ АБ «Укргазбанк» за 2016-2017 рр.
(станом на 31.12)***

Стаття	2016	2017	Відхилення
Еко-кредити (тис. грн.)	1929000	6673000	4744000
Всього кредити клієнтам (тис. грн.)	28086441	42053063	13966622
Частка Еко-кредитів в загальному кредитному портфелі (%)	7	16	9

*Примітка: складено автором за джерелом [39]

Як видно з таблиці 2.7, відбувається зростання частки Еко-кредитів у структурі загального кредитного портфеля. Так, у 2017 році в порівнянні з 2016 р. відбулось зростання на 9 п.п. і частка Еко-кредитування складає 16%.

Банком розроблено широкий спектр кредитних Еко-продуктів, завдяки чому клієнти мають можливість профінансувати та реалізувати «зелені» проекти (див. рис. 2.2).

Аналізуючи структуру портфеля Еко-проектів, потрібно зазначити, що найбільшу питому вагу складають проекти з відновлюваних джерел енергії (66%), основні з яких - будівництво сонячних електростанцій (39,5%) та вітрових електростанцій (16,5%). Значну частку в ЕКО-портфелі Банку склали також проекти з енергоефективної модернізації будівель та споруд (15,1%) та комплексні проекти з енергоефективності (13%).

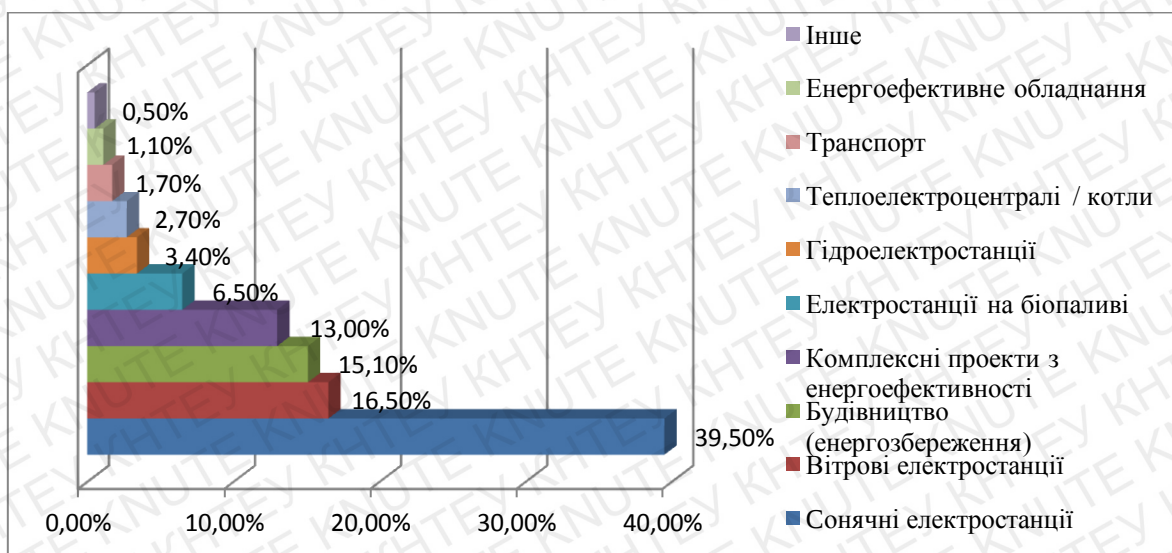

Рис. 2.2. Структура портфеля Еко-проектів за цільовим призначенням по клієнтам корпоративного бізнесу та МСБ станом на 01.01.2018, % [39]

Таким чином, аналіз динаміки та структури кредитної діяльності банку показав, що загалом обсяг кредитного портфеля має позитивну динаміку. Станом на 31.12.2017 зростання складало 13966622 тис. грн. (49,73 %) у порівнянні із попереднім роком. Завдяки збільшенню частки кредитування корпоративного сектору та МСБ, що є стратегічним напрямком діяльності банку. Також кредитний портфель має достатню галузеву диверсифікацію. Оскільки банк обрав нішову стратегію розвитку, то особливе місце займає кредитний портфель ЕКО-проектів. Приріст за 2017 рік склав 4744 млн. у гривневому еквіваленті.

2.2. Оцінка ефективності кредитної діяльності банку

З метою обґрунтування напрямів підвищення ефективності кредитної діяльності та факторів, що на неї впливають, перш за все, потрібно оцінити її рівень. Проведемо оцінку ефективності кредитної діяльності ПАТ АБ «Укргазбанк» в декілька етапів коефіцієнтним методом шляхом розрахунку та аналізу тенденцій їх зміни. Спочатку необхідно проаналізувати загальні

показники дохідності кредитної діяльності банку, формули для розрахунку яких наведено в Розділі 1. Результати розрахунків наведено у табл. 2.8.

Таблиця 2.8

**Динаміка показників дохідності кредитної діяльності
за 2015-2017 рр. (станом на 31.12)***

Показник	2015	2016	2017	Абсолютне відхилення	
				2016/2015	2017/2016
Дохід від кредитних операцій, тис. грн.	2240448	2644388	4146481	403940	1502093
Середня сума кредитних вкладень, тис. грн.	19524209	25046047	35069752	5521838	10023705
Доходи всього, тис. грн.	3712464	5807294	7865260	2094830	2057966
Середня сума активів, тис. грн.	31135027	47730637	61559580	16595610	13828944
Дохідність кредитного портфелю (d)	0,11	0,11	0,12	-0,01	0,01
Частка доходів від надання кредитів у загальній сумі доходів (K)	0,60	0,46	0,53	-0,15	0,07
Дохідність активів за рахунок кредитних операцій (K1)	0,07	0,06	0,07	-0,02	0,01

*Примітка: розраховано автором за джерелом [45]

Важливим показником, що характеризує ефективність вкладень у кредитні операції банку є дохідність кредитних операцій. Як видно з таблиці 2.8, протягом 2015-2017 рр. він знаходився приблизно на однаковому рівні та становив 0,11, що свідчить про те, що банк ефективно використовував наявні ресурси. Проте у 2017 році у порівнянні з 2016 роком відбулось збільшення показника дохідності на 0,01 п.. Це свідчить про те, що доходи з кожної гривні, вкладеної в кредитні операції, збільшилися.

Аналізуючи частку доходів від надання кредитів у загальній сумі доходів (K), можна сказати, що кредитні операції є основними, що формують дохід банку в цілому. Також прослідковується тенденція до зростання їх частки. Так, у 2017 році вона складала 0,53, що на 0,07 пункти більше, ніж у попередньому році. Це є свідченням того, що рентабельність інших банківських операцій зменшилась.

Внесок кредитних операцій у загальну дохідність активів у 2015 р. склав 0,07 п., у 2016 році спостерігається зменшення на 0,02 пункти. Що пояснюється зменшенням обсягу процентних доходів банку.

Тепер проаналізуємо покриття кредитного портфеля капіталом. Розрахунок показника наведено у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

**Аналіз якості покриття позик капіталом
за 2015-2017 рр. (станом на 31.12)***

Показник	2015	2016	2017	Абсолютне відхилення, п.	
				2016/2015	2017/2016
Капітал, тис. грн.	4292646	5297906	5625313	1005260	327407
Кредити надані, тис. грн.	22005653	28086441	42053063	6080788	13966622
Коефіцієнт покриття позик капіталом	0,20	0,19	0,13	-0,01	-0,05

*Примітка: розраховано автором за джерелом [45]

Даний показник характеризує забезпеченість наданих позик власним капіталом. За період 2015-2017 рр. має тенденцію до скорочення. За 2016 р. скоротився на 0,01 п., а за 2017 р. – на 0,05 п.. Таке скорочення обумовлюється тим, що темпи зростання кредитного портфеля перевищують темпи зростання власного капіталу. В результаті підвищується ризик кредитної діяльності банку.

Проаналізуємо кредитний портфель банку з точки зору його захищеності від можливих втрат за допомогою коефіцієнта забезпеченості. Розрахунок наведено в таблиці 2.10.

Дані таблиці 2.10 свідчать про зростання коефіцієнта забезпеченості позик у 2016 році на 0,13 п. та зменшення у 2017 році на 0,03 п.. Тенденція до зменшення оцінюється як негативна, адже за кризових умов додаткова захищеність кредитного портфеля від втрат за рахунок гарантій, застав майна, страхування та поручительства є бажаною для зменшення ризику.

Таблиця 2.10

**Динаміка забезпеченості кредитів
за 2015-2017 рр. (станом на 31.12)***

Показник	2015	2016	2017	Абсолютне відхилення, п.	
				2016/2015	2017/2016
Забезпечені кредити, тис. грн.	14945054	22654607	32474180	7709553	9819573
Незабезпечені кредити, тис. грн.	7060599	5431834	9578883	-1628765	4147049
Кредити надані, тис. грн.	22005653	28086441	42053063	6080788	13966622
Коефіцієнт забезпеченості позик	0,68	0,81	0,77	0,13	-0,03
Частка незабезпечених позик, %	32,09	19,34	22,78	-12,75	3,44

*Примітка: розраховано автором за джерелом [45]

Розглянемо такі показники ризику кредитного портфеля, як коефіцієнт якості кредитного портфеля, коефіцієнт активності використання коштів клієнтів в кредитному портфелі, коефіцієнт кредитної активності. Результати розрахунку представлено в таблиці 2.11.

Таблиця 2.11

**Динаміка показників ризику кредитної діяльності
за 2015-2017 рр. (станом на 31.12)***

Показник	2015	2016	2017	Абсолютне відхилення	
				2016/2015	2017/2016
Сформований резерв	7976575	7734857	8406630	-241718	671773
Кредитний портфель	22005653	28086441	42053063	6080788	13966622
Кошти клієнтів	27510140	46180966	60646118	18670826	14465152
Активи	41555340	53905933	69213227	12350593	15307294
Коефіцієнт якості кредитного портфеля	0,36	0,28	0,20	-0,09	-0,08
Коефіцієнт активності використання коштів клієнтів в кредитному портфелі	0,80	0,61	0,69	-0,19	0,09
Коефіцієнт кредитної активності	0,53	0,52	0,61	-0,01	0,09

*Примітка: розраховано автором за джерелом [45]

За даними таблиці 2.11 можна відмітити тенденцію до зниження такого показника, як коефіцієнт якості кредитного портфеля. Так, у 2016 році відбулось зменшення на 0,09 п. у порівнянні із 2015 роком, а у 2017 р. – на 0,08 п. у порівнянні з 2016 р. Отже, ризикованість кредитних операцій зменшилась.

Коефіцієнт активності використання коштів клієнтів в кредитному портфелі зменшився на 0,19 п. у 2016 році, а у 2017 році у порівнянні з 2016 роком збільшився на 0,09 п. та складав 0,69 п..

Така ж тенденція прослідковується і у коефіцієнта кредитної активності. У 2016 році, порівнюючи з 2015 роком, відбулось скорочення на 0,01 п., а у 2017 р., порівнюючи з 2016 р., збільшення на 0,09.

Наступним етапом буде дослідження ефективності кредитної діяльності з позицій співвідношення дохідності та ризику. Розрахунок наведено в таблиці 2.12.

Таблиця 2.12

**Динаміка коефіцієнта ефективності управління
кредитним портфелем за 2015-2017 рр. (станом на 31.12)***

Показник	2015	2016	2017	Абсолютне відхилення, п.п.	
				2016/2015	2017/2016
Дохідність кредитного портфеля, %	11,48	10,56	11,82	-0,92	1,27
Середня облікова ставка НБУ, %	23,75	17,30	13,20	-6,45	-4,10
Перевищення дохідності кредитного портфеля над ставкою без ризику, %	-12,27	-6,74	-1,38	5,53	5,37
Показник ризику кредитного портфеля, %	36,25	27,54	19,99	-8,71	-7,55
Коефіцієнт ефективності	-0,34	-0,24	-0,07	0,09	0,18

*Примітка: розраховано автором за джерелом [45]

Як видно з таблиці 2.12, коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем банку протягом усього періоду має негативне значення, що пов'язано з перевищенням облікової ставки над дохідністю кредитного портфеля. Так, у 2015 році значення показника було найменшим. А у 2016

році ефективність на 0,09 п. підвищилась за рахунок зменшення облікової ставки на 6,45 п.п. та показника ризику кредитного портфеля на 8,71 п.п.

У 2017 році ефективність управління кредитним портфелем підвищилась на 0,18 п. у зв'язку зі зростанням його дохідності, але все одно мала негативне значення -0,07 п. Тому у подальшому банк потребує розробки заходів для підвищення дохідності кредитної діяльності.

Проведемо порівняльний аналіз ефективності кредитної діяльності банку, використовуючи безризикові ставки, що наведені на сайті Асват Дамодарана (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

**Динаміка коефіцієнта ефективності управління
кредитним портфелем за 2015-2017 рр.***

Показник	2015	2016	2017	Абсолютне відхилення, п.п.	
				2016/2015	2017/2016
Дохідність кредитного портфеля, %	11,48	10,56	11,82	-0,92	1,27
Riskfree Rate, %	2,27	2,45	2,41	0,18	-0,04
Перевищення дохідності кредитного портфеля над ставкою без ризику, %	9,21	8,11	9,41	-1,10	1,31
Показник ризику кредитного портфеля, %	36,25	27,54	19,99	-8,71	-7,55
Коефіцієнт ефективності	0,25	0,29	0,47	0,04	0,18

*Примітка: розраховано автором за джерелами [45; 73]

З таблиці 2.13 видно, що перевищення дохідності кредитного портфеля над ставкою без ризику та величиною кредитного ризику дає позитивне значення коефіцієнта ефективності. Протягом 2015-2017 рр. спостерігається тенденція до його зростання. У 2016 р. у порівнянні з 2015 р. відбулось зростання на 0,04 п.п., а у 2017р. у порівнянні з 2016 р. – на 0,18 п.п.

Оцінюючи рівень ефективності кредитної діяльності банку, потрібно зазначити про підвищення дохідності кредитного портфеля. Проте скорочуються коефіцієнти покриття позик капіталом та забезпеченості позик, що свідчить про підвищення ризикованості діяльності.

Коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем банку протягом 2015-2017 рр. мав негативне значення, що пов'язано з перевищенням облікової ставки над дохідністю кредитного портфеля. А здійснення кредитної діяльності можна вважати ефективним тільки за умови відповідності політики менеджменту банківських продуктів таким критеріям, як конкурентоспроможність, прибутковість, забезпечення прийняттого рівня ризикованості.

2.3. Дослідження інфраструктури кредитної діяльності банку

Ефективність кредитної роботи банку істотно залежить від якісної інфраструктури кредитної діяльності. Інфраструктура управління кредитною діяльністю являє собою сукупність підрозділів, що забезпечують формування і реалізацію заходів для створення передумов здійснення ефективної кредитної діяльності банку.

Структурні підрозділи, що задіяні у процесі здійснення кредитної діяльності ПАТ АБ «Укргазбанк» представлено на рис. 2.2.

Варто відмітити, що здійснення кредитної функції забезпечується не тільки кредитними підрозділами, а й іншими підрозділами, тому реалізація кредитного процесу покладається майже на всі структури банку.

Основним органом управління кредитною діяльністю в банку є Правління, до повноважень якого входить формування кредитної політики, затвердження кредитних політик та процедур, затвердження основних фінансових параметрів кредитної діяльності.

Не менш важливу роль відіграє Наглядова рада банку, до виключної компетенції якої належить визначення кредитної політики банку, визначення і затвердження стратегії управління кредитним ризиком, процедури управління ним, встановлення граничного розміру ризику.

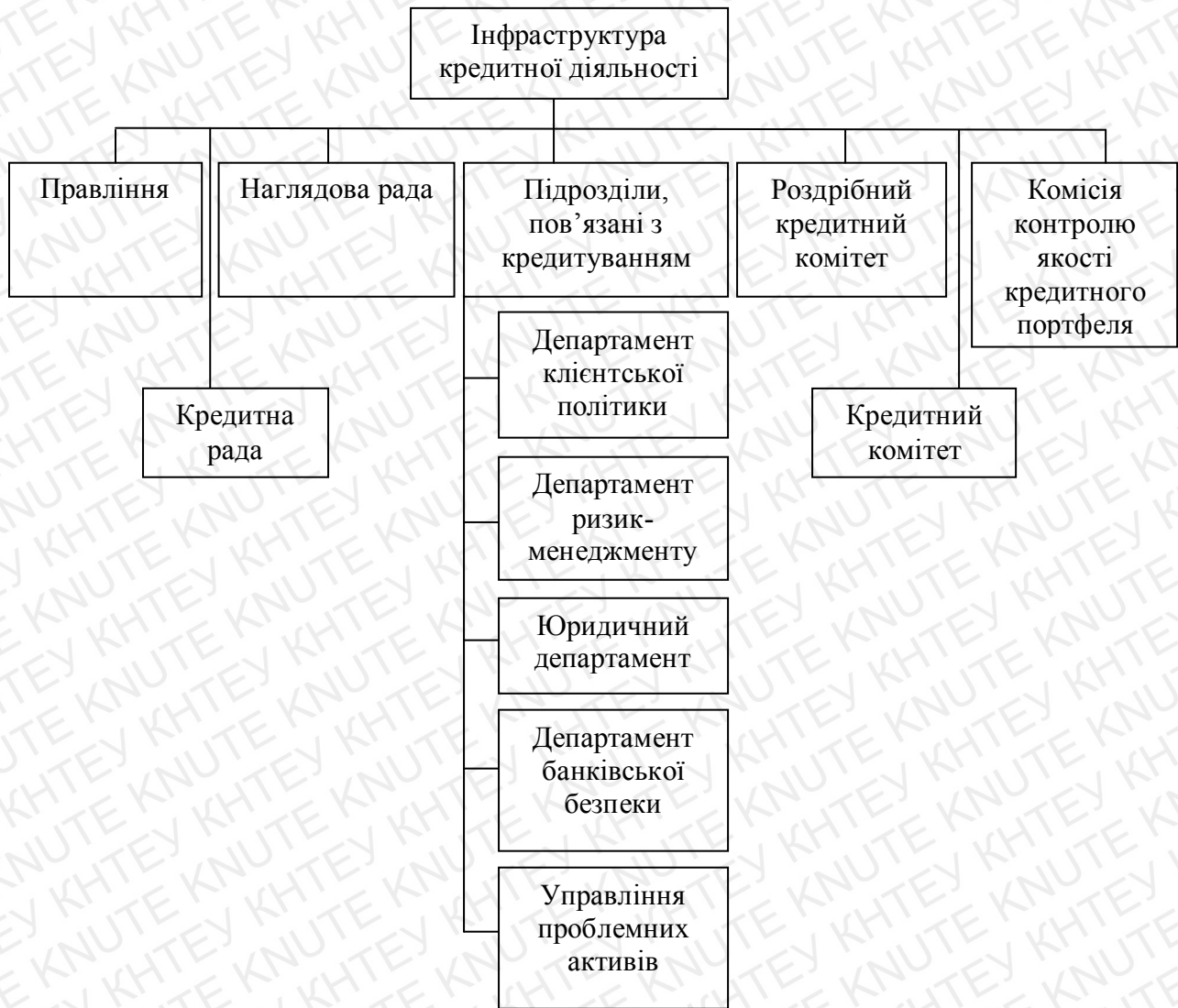

Рис. 2.2. Інфраструктура кредитної діяльності ПАТ АБ «Укргазбанк»*

*Примітка: угруповано автором на основі джерела [39]

Кредитна Рада, Кредитний комітет, Роздрібний кредитний комітет є виконавчими комітетами Правління, до складу яких входять керівники підрозділів, що приймають участь в кредитному процесі: Департаменту клієнтської політики, Департаменту ризик-менеджменту, Юридичного департаменту, Департаменту банківської безпеки та ін..

Кредитна рада несе загальну відповідальність за:

- моніторинг та управління кредитно-інвестиційним портфелем;

- реалізацію кредитної та інших політик банку щодо клієнтів Банку, організацію кредитування клієнтів банку з урахуванням стратегічних та інших поточних планів діяльності Банку;
- прийняття рішень щодо здійснення банком активних, у тому числі кредитних, операцій з клієнтами банку в межах повноважень;
- забезпечення заходів, спрямованих на управління кредитними ризиками за операціями з клієнтами банку.

Координацію кредитної діяльності банку здійснює Кредитний комітет. Це постійний орган, що формується відповідно до рішення Правління банку та здійснює свою діяльність під керівництвом і контролем Правління банку.

Кредитний комітет банку проводить свою діяльність у формі засідань, що здійснюються в міру необхідності, але не рідше одного разу на місяць. Рішення на засіданні Кредитного комітету приймаються простою більшістю голосів і заносяться до протоколу, який підписується головою і секретарем кредитного комітету. Прийняте протокольне рішення доводиться до відома відповідних структурних підрозділів не пізніше наступного робочого дня після підписання. Та здійснюється у формі витягу, який має бути підписаний секретарем або іншою уповноваженою особою.

До основних функцій Кредитного комітету належать:

- прийняття рішення щодо можливості зміни умов проведення кредитних операцій, у тому числі щодо пролонгації кредиту, зміни процентної ставки, виду та суми забезпечення тощо;
- розгляд та затвердження лімітів кредитування: загальних, індивідуальних за позичальниками та лімітів з окремих видів кредиту;
- постійний, не рідше одного разу на місяць, розгляд стану кредитного портфеля банку та прийняття, у разі необхідності, рішення щодо його покращення;
- затвердження розроблених нормативних документів, що стосуються порядку вчинення операцій банком, крім операцій регламентованих КУАП;

- затвердження порядку основних видів кредитів, методик аналізу платоспроможності клієнтів;
- затвердження порядку проведення всіх операцій банку, пов'язаних з кредитними ризиками, схвалення або скасування угод;
- затвердження положення на здійснення окремих видів кредитних операцій та зміни до діючих положень для їх подальшого затвердження;
- розгляд результатів діяльності управління проблемних активів та затвердження заходів щодо проблемних кредитів;
- затвердження нових кредитних продуктів;
- вирішення інших питань у межах наданих повноважень.

В ПАТ АБ «Укргазбанк» сформовано Комісію контролю якості кредитного портфеля, до функцій якої належить моніторинг кредитних портфелів підрозділів банку, що проводиться на постійній основі.

Розгляд кредитної заявки здійснюється службами банку, які забезпечують незалежну оцінку проекту. До них відносяться: Департамент ризик-менеджменту, Юридичний департамент, Департамент банківської безпеки.

Для моніторингу кредитного портфеля щомісячно Департаментом ризик-менеджменту проводиться аналіз концентрацій вкладень банку по галузям економіки, географічним регіонам, окремим програмам. Аналізується рівень проблемної заборгованості в розрізі підрозділів банку, достатність сформованих резервів.

У процесі здійснення кредитної діяльності задіяні Департамент банківської безпеки та Юридичний департамент, що проводить юридичну експертизу документів і формує висновки щодо кредитних операцій.

Департамент клієнтської політики проводить аналіз та оцінку вихідного стану клієнтської бази банку, їх потреби, наявність відповідних кредитних продуктів, що задовольняють потреби; можливість та вигідність задоволення потреб; важливість кредитного продукту для клієнта; вимірювання внутрішніх витрат для надання кредитних послуг; міру концентрації клієнтів

у розрізі кредитних продуктів; міру концентрації конкурентів, їх кількість; частоту придбання кредитних послуг; відносну дохідність послуг та тенденції зміни.

Управління проблемних активів займається виявленням проблемних активів на ранніх стадіях та роботою по стягненню простроченої заборгованості.

Інфраструктура кредитної діяльності банку представлена також системою методичного, інформаційного та програмного забезпечення.

Визначальна роль методично-документального забезпечення кредитної діяльності банку належить кредитній політиці банку. Так, на розробці кредитної політики банку та практичних механізмів її реалізації базується належна та ефективна організація кредитної діяльності банку.

Варто зазначити, що кредитну політику розглядають з двох позицій: стратегії і тактики.

Стратегія кредитної політики визначає пріоритетні напрями, принципи і цілі кредитної діяльності банку, які підпорядковані глобальній стратегії банку і охоплюють різні аспекти кредитної діяльності.

Тактика кредитної політики охоплює короткостроковий період, як правило, до 1 року. Тактичні цілі кредитної політики тісно взаємопов'язані зі стратегічними цілями. Тактичні цілі служать конкретним засобом втілення в життя стратегічних цілей на короткому інтервалі часу.

Методичне забезпечення здійснення кредитної діяльності банку включає внутрішньобанківські положення, кредитні інструкції, технологічні карти.

Зокрема, це внутрішньобанківські положення про:

- кредитування;
- заставу;
- оцінку майна, яке передається в заставу;
- аналіз фінансового стану позичальника-юридичної особи;
- оцінку кредитоспроможності фізичних осіб;
- гарантії;

- порядок створення і використання резерву на покриття можливих збитків від кредитної діяльності;
- моніторинг кредитних проектів;
- кредитну лінію;
- кредитний договір;
- лізинг.

Інформаційне забезпечення визначається системою отримання, аналізу та зберігання сукупності даних, що необхідна для прийняття управлінських рішень у процесі кредитної діяльності банку.

Загалом інформаційна базу кредитної діяльності представлена трьома блоками: інформація, що отримується від клієнта, внутрішньобанківська інформація та інша інформація (від НБУ, контрагентів, бюро кредитних історій, рейтингових агентств, інших фінансових установ, органів статистики).

В процесі організації інформаційного забезпечення кредитної діяльності банку важлива роль відводиться раціональній організації інформаційних потоків установи на кожному з етапів кредитного процесу. Схема руху інформації за окремими етапами кредитного процесу представлено у додатку Б.

Потрібно також зазначити, що в ПАТ АБ «Укргазбанк» протягом 2016-2017 рр. було реалізовано:

- розробку програмного забезпечення, налаштування шаблонів і запуск програм: кредитування «Тепла оселя», іпотечного кредитування на придбання житла, іпотечного кредитування ГКД (генеральний кредитний договір);
- налаштування шаблонів для партнерів по продуктах «Авто в кредит», «Авто в кредит все включено», «Житло в кредит»;
- систематизацію і класифікацію програмного забезпечення;

- підготовку до впровадження функціонал ЕЦП при створенні та контролі документів;
- запуск у промислову експлуатацію системи синхронізації даних BCZ-Scrooge;
- закупівлю, налаштування та введення в промислову експлуатацію високопродуктивної системи зберігання даних для АБС Scrooge;
- впровадження системи Кредитна фабрика для автоматизованого прийняття рішень з кредитування клієнтів фізичних осіб.

Узагальнюючи дослідження інфраструктури кредитної діяльності, можна відмітити, що це багаторівнева сукупність, в якій кожен підрозділ наділений чіткими цілями, завданнями та функціями. В ПАТ АБ «Укргазбанк» вона охоплює три рівні управління: стратегічний, тактичний та оперативний.

На оперативному рівні - підрозділи, що безпосередньо задіяні в кредитному процесі та є відповідальними за результати консолідованої інформації, що стосується кредитування.

Тактичний рівень представлено підрозділами, що відповідають за розробку методик, процедур, інструментів, регламентів, за допомогою яких підрозділи оперативного управління мають можливість виконувати свої функції кредитної діяльності.

Стратегічний рівень представлений підрозділами та колегіальними органами, функціями яких є здійснення контролю за кредитною діяльністю та моніторингу дотримання кредитної політики банку.

Саме така інфраструктура кредитної діяльності має забезпечити її ефективну реалізацію, надаючи можливості для розробки та реалізації масштабних стратегічних програм, з урахуванням потреб клієнтів та мінімальних ризиків.

Таким чином, інфраструктура кредитної діяльності охоплює усі підрозділи, що задіяні у процесі кредитування, а також методичне,

інформаційне та програмне забезпечення. При цьому від її ефективної організації залежить якість управління усім процесом кредитування, а саме: розгляд кредитної заяви, санкціонування кредитних операцій, контроль за кредитним операціями, звіт про кредитні ризики та стан кредитного портфелю, забезпечення прибутковості кредитних операцій, управління проблемними кредитами, контроль за загальними кредитними ризиками, навчання кредитних менеджерів методикам розробки та проведення кредитних операцій.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

3.1. Методичні підходи до оцінки ефективності кредитної діяльності банку та їх апробація

Важливість і актуальність здійснення оцінки ефективності кредитування банками різноманітних суб'єктів ринкової взаємодії з часом зростають, як зазначалося вище. Тому, визначення, розкриття та узагальнення будь-яких із можливих оцінок щодо банківського кредитування є важливою практичною задачею не лише для банківського бізнесу, а й економічного розвитку в цілому.

Оцінка ефективності кредитної діяльності банку являє собою процес, що спрямований на збір, обробку, групування даних щодо процесу кредитування з метою обґрунтування напрямів її підвищення. На сьогоднішній день для оцінки ефективності кредитної діяльності сформований методичний апарат, що характеризується різноманітністю існуючих підходів.

Загалом здійснення кредитної діяльності банку може бути оцінено за допомогою таких методичних підходів:

- підхід, заснований на використанні коефіцієнтів;
- підхід, що передбачає використання бальної оцінки;
- підхід, що передбачає використання економетричного аналізу, а саме метод стохастичної границі (Stochastic Frontier Approach, SFA);
- підхід, що передбачає здійснення аналізу за допомогою факторної моделі.

Розглянемо сутність кожного підходу більш детально.

Найбільш розповсюдженим є підхід, що передбачає використання коефіцієнтів. Перевагами такого методичного підходу до оцінки ефективності кредитної діяльності банку є те, що він простий та швидкий,

адже передбачає використання основних показників та комп'ютеризованість розрахунків.

Такі показники повинні бути кількісно вимірними з відповідними одиницями виміру, базовим і цільовим значенням; давати уявлення про ступінь задоволення потреб позичальників обсягом, структурою і якістю кредитних продуктів; бути складовою системи показників ефективності функціонування банку і банківської системи в цілому [49].

Як показав огляд економічної літератури, сукупність показників, що використовуються за даного підходу, характеризуються різноманітністю. Їх перелік наведено в Розділі 1, а апробація - в Розділі 2.

Другий підхід передбачає використання бальної системи оцінки, за якої кожному з показників надається певний бал.

Так, Перконос І. Ю. [40] пропонує три групи показників (показники оцінки ризикованості кредитних операцій; показники оцінки дохідності кредитних операцій; показники збитковості кредитних операцій), кожному з яких надається бал в межах від 5 до 1 залежно від ступеня відхилення результативного значення від встановленого ліміту.

Показники для діагностики ефективності формування кредитного портфеля банку, пропоновані Перконос І.Ю., наведені у додатку В.

На основі розрахунку показників та отриманих значень визначається загальна сума балів по всіх показниках, за результатами яких визначається рівень ефективності кредитного портфеля:

- нейтральний рівень;
- допустимий рівень;
- критичний рівень.

Нейтральний рівень – загальна сума отриманих балів за розрахованими показниками знаходиться в межах 85-61 балу, що свідчить про високу якість кредитного портфеля та низький рівень його проблемності.

Зокрема, якщо відхилення від норми спостерігається за показником ступеня ризику диверсифікації кредитних вкладень, то це потребує подальшого забезпечення кращої диверсифікації кредитного портфеля.

Допустимий рівень – загальна сума отриманих балів за розрахованими показниками знаходиться в межах 60-46 балів. Що дозволяє віднести кредитний портфель до середнього рівня проблемності. Хоча і більшість показників оцінки якості кредитного портфеля банку не відповідають встановленим лімітам, що свідчить про зростання багатьох ризиків кредитного портфеля, однак, вони ще не знаходяться на допустимому рівні. Погіршення якості кредитного портфеля до допустимого рівня ризику проблемності потребує вжиття першочергових заходів, спрямованих на покращення показників оцінки якості портфеля та на зниження його ризиків.

Критичний рівень – загальна сума отриманих балів за розрахованими показниками знаходиться в межах 45-17 балів. Всі показники оцінки якості кредитного портфеля банку не відповідають встановленим лімітам. За кредитним портфелем спостерігаються суттєві затримки з погашення і обслуговування позик та, загалом, зростання частки кредитного портфеля, яка не приносить дохід. Кредитний портфель характеризується високим рівнем проблемності та потребує вжиття дієвих заходів з управління проблемним кредитним портфелем з метою забезпечення стабільності у подальшій діяльності банку та уникнення загроз його банкрутства.

Третій підхід, що передбачає використання економетричного аналізу, а саме метод стохастичної границі (Stochastic Frontier Approach, SFA), полягає у наступному [11]:

- побудові границі ефективності досліджуваного процесу або явища методами статистичного аналізу у вигляді деякої регресійної залежності між обраними для такого аналізу змінними;
- позиціюванні досліджуваного процесу, явища або об'єкта відносно отриманої границі ефективності;

• визначенні оцінки ефективності діяльності досліджуваного банку у вигляді функції, що характеризує досяжність побудованої границі ефективності, яка згідно з працею Дж. Жондрова, С.А. Ловелла, І.С. Матерова, П.Шмідта записується так:

$$TE_i = e^{-M(u_i|\varepsilon_i)}, \quad (3.1)$$

де TE_i - ефективність досліджуваного процесу, явища або об'єкта;

$M(u_i|\varepsilon_i)$ – умовне математичне очікування u_i при оцінених значеннях ε_i , котрі є складними випадковими членами моделі для отриманої межі ефективності досліджуваного об'єкта методами статистичного аналізу, які запишемо так:

$$y = f(x, B) + \varepsilon, \quad (3.2)$$

$$\varepsilon = v - u, \quad (3.3)$$

де y - вектор результатів досліджуваного об'єкта;

x – вектор ресурсів, які використовуються для отримання результатів;

f – функція границі ефективності досліджуваного;

B – вектор параметрів функції f ;

ε - складний випадковий член моделі, що загалом відображає похибку моделі;

v – вектор випадкових коливань моделі;

u – вектор, який характеризує технічну неефективність діяльності досліджуваного об'єкта.

Четвертий підхід для оцінювання ефективності кредитної діяльності передбачає використання факторної моделі, що дозволяє розрахувати вплив відповідних чинників за допомогою прийому ланцюгових підстановок.

На коефіцієнт ефективності впливає два фактори: Δr — перевищення дохідності кредитного портфеля (d) над ставкою без ризику (r_0) та величина ризику кредитного портфеля (IR). Останній фактор, у свою чергу, залежить від розрахункової суми резерву під кредитні операції (R) та обсягу

кредитного портфеля банку (V). Отже, ефективність управління портфелем можна представити у вигляді функції трьох змінних [41]:

$$f = f(\Delta r, R, V) \quad (3.4)$$

Значення функції в першому періоді — $f(\Delta r_1, R_1, V_1)$, у другому відповідно — $f(\Delta r_2, R_2, V_2)$. Зміну коефіцієнта ефективності управління портфелем протягом аналізованого періоду можна визначити із співвідношення:

$$W = f(\Delta r_2, R_2, V_2) - f(\Delta r_1, R_1, V_1) \quad (3.5)$$

Вплив факторів визначається за формулами:

$$\begin{aligned} W(\Delta r) &= f(\Delta r_2, R_1, V_1) - f(\Delta r_1, R_1, V_1); \\ W(R) &= f(\Delta r_2, R_2, V_1) - f(\Delta r_2, R_1, V_1); \\ W(V) &= f(\Delta r_2, R_2, V_2) - f(\Delta r_2, R_2, V_1), \\ \text{де } f &= \frac{\Delta r \times V}{R \times 100}. \end{aligned} \quad (3.6)$$

Тому, з урахуванням вищенаведених розрахунків, можна сказати, який із перерахованих факторів здійснив найвідчутніший вплив на коефіцієнт ефективності.

Проведемо апробацію даного підходу для оцінки ефективності кредитної діяльності банку за 2016-2017 рр. Вихідні дані для розрахунку наведені у таблиці 2.12.

Так, вплив перевищення дохідності кредитного портфеля над ставкою без ризику представляється такою формулою:

$$W(\Delta r) = f(\Delta r_2, R_1, V_1) - f(\Delta r_1, R_1, V_1) = \frac{-1,38 \cdot 28086441}{7734857 \cdot 100} - \frac{-6,74 \cdot 28086441}{7734857 \cdot 100} = -0,004$$

Вплив суми резерву представляється такою формулою:

$$W(R) = f(\Delta r2, R2, V1) - f(\Delta r2, R1, V1) = \frac{-1,38 * 28086441}{8406630 * 100} - \frac{-1,38 * 28086441}{7734857 * 100} = 0,023$$

Вплив обсягу кредитного портфеля банку представляється такою формулою:

$$\begin{aligned} W(V) &= f(\Delta r2, R2, V2) - f(\Delta r2, R2, V1) = \frac{-1,38 * 42053063}{8406630 * 100} - \frac{-1,38 * 28086441}{8406630 * 100} = \\ &= -0,176 \end{aligned}$$

Здійснимо перевірку правильності розрахунків. А саме, сума впливу факторів дорівнює загальному відхиленню результативного показника (тобто відхиленню коефіцієнта ефективності):

$$W = W(\Delta r) + W(R) + W(V) = -0,004 + 0,023 - 0,176 = 0,18$$

Отже, з урахуванням вищенаведених розрахунків, можна сказати, що найвідчутніший вплив на ефективність кредитної діяльності здійснив показник обсягу кредитного портфеля -0,176. Також такий показник, як перевищення дохідності кредитного портфеля над ставкою без ризику, зменшив можливий приріст коефіцієнта ефективності на -0,004. Зміна обсягу такого фактора, як сума резерву, збільшила ефективність на 0,023 п.

Таким чином, аналіз вітчизняного та закордонного досвіду оцінки ефективності кредитної діяльності банку дав можливість узагальнити методичні підходи до її оцінювання, та, зокрема, виділити чотири підходи. Для проведення більш якісного аналізу необхідно використовувати декілька методів.

3.2. Інформаційне забезпечення оцінки ефективності кредитної діяльності банку та його удосконалення

Дослідження сутності поняття «інформація» в ретроспективному аспекті дає підстави стверджувати, що воно підлягало змінам. Присутні твердження, щодо інформації як «нових відомостей», «сукупності відомостей», що характеризують стан певного процесу, події, явища, системи. Згідно із Законом України «Про інформацію» від 02. 10. 1992 р. № 2657-ХІІ, інформація – це будь-які відомості або дані, що можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [43].

Щодо економічної інформації, то наявність достовірної, своєчасної та повної інформації щодо ефективності здійснюваної банком кредитної діяльності виступає передумовою для прийняття виважених управлінських рішень.

Достовірність інформації означає об'єктивність інформації щодо реального стану процесів у банківській установі, відсутність суттєвих помилок та перекручувань.

Повнота інформації для оцінки ефективності кредитної діяльності банку визначається оптимальною сукупністю даних, що в повній мірі охоплює всі суттєві фактори.

Своєчасність передбачає чітко визначені часові горизонти надходження інформації, що обумовлено практичною значимістю.

Економічність (ефективність) кредитної інформації – виступає важливою характерною особливістю, що оптимізує обсяги інформації та витрати на її формування. Економічність інформації забезпечується тільки за умови формування та отримання основних відомостей (показників), що є суттєвими щодо прийняття відповідних управлінських рішень.

Інформаційне забезпечення виступає основою для будь-якого аналітичного дослідження. Саме тому воно має формуватися та удосконалюватися з урахуванням реалізації ряду вимог, а саме вищезазначених принципів.

Поняття інформаційного забезпечення можна розглядати з двох позицій, а саме:

- 1) як діяльність банку, що пов'язана зі збором, реєстрацією, узагальненням, збереженням, передачею та аналітичним опрацюванням інформації щодо кредитних операцій банку;
- 2) забезпечення системи управління відповідною кількістю необхідної якісної інформації для прийняття своєчасного та якісного управлінського рішення [17].

Аналіз достатності системи інформаційного забезпечення в частині оцінки ефективності кредитної діяльності дає підстави стверджувати про неможливість проведення розрахунків більшості показників через відсутність необхідної вихідної інформації.

Для оцінювання ефективності кредитної діяльності банку, що було проведено в Розділі 2, використовувались показники дохідності, проведено аналіз якості покриття позик капіталом, досліджено динаміку забезпеченості кредитів, динаміку показників ризику кредитної діяльності, динаміку коефіцієнта ефективності управління кредитним портфелем.

Даний аналіз здійснюється, перш за все, на основі даних фінансової звітності та приміток до неї. Перевагою такого джерела виступає його публічність, адже може бути доступним не тільки для задоволення потреб менеджменту, а і для зовнішніх користувачів.

Однак для більш ґрунтовної оцінки ефективності кредитної діяльності банку необхідно використовувати дані управлінської звітності банку. Проте така інформація зазвичай є конфіденційною, а її розголошення, навіть частково, в Україні категорично забороняється менеджерами. Саме тому існує проблема з формулювання найбільш повної оцінки ефективності кредитної діяльності банку.

Потрібно зазначити, що управлінська звітність за кредитними операціями банку розкриває інформацію про:

- фінансові результати діяльності банку;

- кредитні ризики та результати управління (активами і зобов'язаннями);
- результати діяльності, пов'язані з продажем кредитних продуктів і послуг;
- відхилення фактичних результатів діяльності банку від планових показників банку та надання поновлених прогнозів щодо очікуваних результатів;
- моніторинг стратегічних ключових показників кредитної діяльності банку.

Управлінська звітність складається кредитним підрозділом банку (відділом, департаментом) шляхом корекції та деталізації фінансової звітності, наприклад:

- виключення залишків за взаємними розрахунками при консолідації;
- перекласифікація за суттю значних сум, що обліковуються на транзитних та технічних рахунках;
- корекція відповідних активів (зобов'язань);
- корекція відповідності звітних періодів;
- виправлення помилок згідно з інформацією та поясненнями, наданими відповідними підрозділами [17].

Інформаційне забезпечення для аналізу ефективності кредитної діяльності банку представлене такими формами звітності:

- ф. № 1Д «Баланс банку» (щоденна);
- ф. № 10 «Оборотно-сальдовий баланс банку» (щомісячна);
- ф. № 310Д «Звіт про суми і вартість кредитів (у процентах річних)» (щоденна);
- ф. № 310 «Звіт про суми і процентні ставки за наданими кредитами та залученими депозитами (за класифікаціями контрагентів і рахунків)» (щомісячна);

- ф. №321 «Звіт про кредити та процентні ставки за непогашеними сумами (за класифікаціями видів кредитів та контрагентів)» (щомісячна);
- ф. №503 «Звіт про залучення та обслуговування кредиту за договором з нерезидентом» (щомісячна);
- ф. №504 «Прогноз операцій з погашення та обслуговування кредиту за договором з нерезидентом (щомісячна);
- ф. №600 «Звіт про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» (щомісячна);
- ф. №601 «Звіт про кредитні операції банку з боржником – фізичною/юридичною особою» (щомісячна);
- ф. №655 «Звіт про кількість кредитних договорів та обсяги заборгованості за ними» (щомісячна).

Потрібно зазначити, що у процесі оцінки ефективності кредитної діяльності банку основною проблемою є недостатність інформаційного забезпечення у частині визначення рівня ризику та вибору адекватної безризикової ставки.

Тому можна запропонувати такі напрями для подальшого удосконалення системи інформаційного забезпечення оцінки ефективності кредитної діяльності банку для досягнення ефективних управлінських рішень:

- сформулювати вимоги та розробити процедури щодо оцінки якості інформації, яка створюється у системі бухгалтерського обліку та аналізу;
- розробити власне методичне забезпечення щодо оцінки ефективності кредитної діяльності та процесу аналітичної обробки отриманої облікової інформації;
- визначити порядок формування необхідного обсягу даних у системі обліку та порядок наступної трансформації облікових даних в аналітичну інформацію;

– сформулювати вимоги до здійснення внутрішньобанківського аудиту за кредитними операціями та затвердити форми звітів за отриманими результатами, на основі яких у подальшому буде проведений аналіз, планування та прийняття управлінського рішення.

Для забезпечення наочного представлення результатів оцінки ефективності кредитної діяльності банку можна запропонувати «Звіт про здійснення оцінки ефективності кредитної діяльності банку» (див. рис. 3.1).

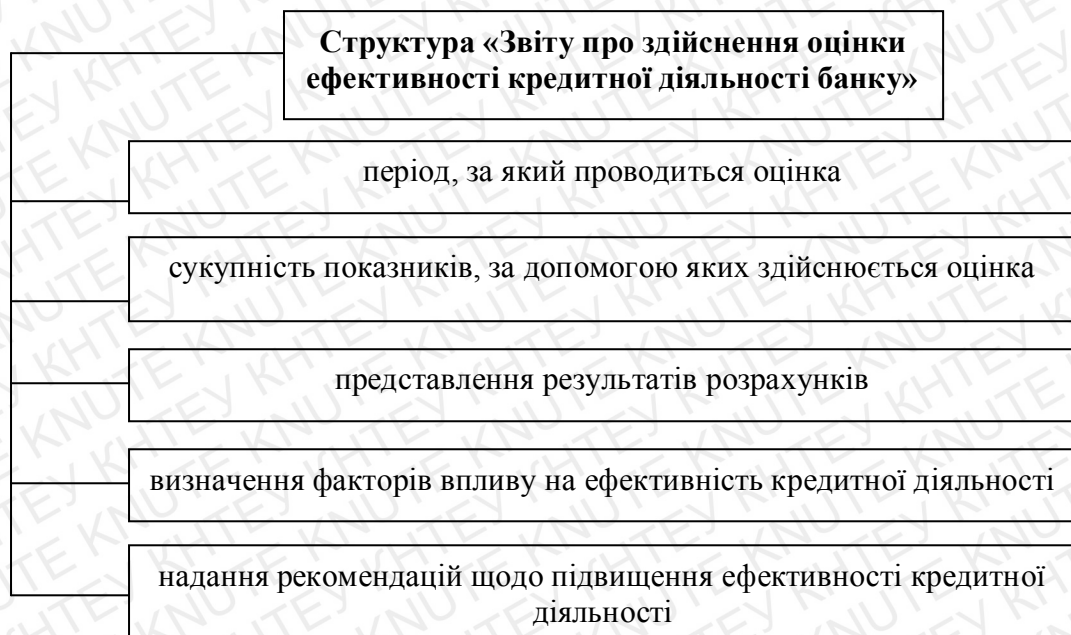

Рис.3.1. Структура «Звіту про здійснення оцінки ефективності кредитної діяльності банку»*

*Примітка: угруповано автором на основі джерела [50]

Отже, удосконалення інформаційного забезпечення з урахуванням вищезазначених напрямів дозволить більш повно та достовірно оцінити ефективність кредитної діяльності банку, а це у подальшому дозволить приймати оптимальні управлінські рішення. А також використання запропонованого Звіту дозволить банку виявити фактори впливу на кредитну діяльність, недоліки у її здійсненні та вчасно їх усунути, а також обґрунтувати заходи щодо її підвищення.

3.3. Напрями підвищення ефективності кредитної діяльності банку

Проведена оцінка ефективності кредитної діяльності ПАТ АБ «Укргазбанк» дає підстави стверджувати про те, що вона в основному визначається двома факторами: дохідністю кредитного портфеля та прийнятим банком ризиком, рівень якого суттєво збільшується у періоди економічних криз.

Саме тому першим напрямом підвищення ефективності кредитної діяльності банку виступатиме визначення заходів для досягнення належної дохідності кредитних вкладень.

Визначальна роль у даному напрямі належить процентній політиці банку. На нашу думку, основними параметрами, що відображають сутність процентної політики банку, є наступні:

- по-перше, визначення переліку та здійснення оцінки факторів, які необхідно враховувати при встановленні процентних ставок за кредитами;
- по-друге, визначення особливостей і порядку розрахунку процентних ставок, що встановлюються банком за наданими позичками;
- по-третє, обґрунтування напрямів мінімізації процентного ризику, який супроводжує здійснення кредитних операцій банку і формування кредитного портфеля.

Ці компоненти можуть являти собою єдиний документ у формі цілісної концепції, яка б відображала напрям процентної політики банку та у який найкращий спосіб можна забезпечити прибутковість як кожної окремої позичкової операції, так і кредитного портфеля банку загалом.

Визначення переліку та здійснення оцінки факторів, які необхідно враховувати при встановленні процентних ставок за кредитами, передбачає формування переліку внутрішніх та зовнішніх чинників, що здійснюють вплив на ціну на банківський кредит, а тому і ефективність сформованого банком кредитного портфеля.

Так, до числа внутрішніх чинників, які пов'язані із умовами діяльності комерційного банку та його клієнтів і які мають бути враховані при

встановленні плати за кредит, слід віднести наступні.

По-перше, банківські витрати, що спрямовуються на організацію роботи щодо залучення належного обсягу ресурсів, які можуть бути спрямовані на видачу кредитів.

Ідеться передусім про: а) витрати, які визначаються середнім розміром процентної ставки, котра сплачується банком за депозитними рахунками своїх клієнтів, а також ставкою за міжбанківськими кредитами, б) величину організаційних витрат, пов'язаних із залученням банком депозитів і видачею кредитів, в) структуру сформованих банком кредитних ресурсів за сумами і строками, г) розміри обов'язкового резервування коштів на кореспондентському рахунку, д) обсяг проблемних позик у кредитному портфелі банку тощо. У якості позитивного моменту потрібно відзначити, що врахування зазначених витрат у вітчизняній банківській практиці поступово набуває характеру достатньо відпрацьованого механізму.

По-друге, сума кредиту, що надається, є тим фактором, який впливає на розмір процентної ставки виходячи із імовірності втрат банку із-за неплатоспроможності того чи іншого позичальника. За таких обставин більший розмір позички визначає більший ризик, що має визначати залежність відповідного розміру процентної ставки, яка у даному разі і виступає платою за ризик. Однак у вітчизняних умовах потрібно розуміти, що ризикованість кредитної операції більшою мірою залежить не так від величини позички, як від надійності самого позичальника та наданого ним забезпечення.

По-третє, строковість наданих комерційним банком кредитів, що є чинником врахування ризику банківських позичкових операцій, так як у конкурентних ринкових умовах триваліший строк виданої позички може визначати більшу імовірність втрат, а, крім того, інвестування довгострокового характеру мають здебільшого вищу дохідність. Щодо терміновості кредиту, то слід констатувати присутність у вітчизняних умовах достатньо спотвореної залежності плати за кредит в залежності від строків,

оскільки існує значний попит на короткострокові кредити, призначенням яких є господарські операції із підвищеною оборотністю капіталу, а відтак і рівнем дохідності, а також попит на споживчі кредити на порівняно короткі строки із високим рівнем процентних виплат.

По-четверте, рівень забезпеченості позички, що надається банком, є чинником, який визначає перспективи покриття можливих втрат кредитора і відповідно рівень процентної ставки як плати за ризик. Забезпечення у вигляді різних видів майна чи майнових прав є нині найбільш головним для банку чинником при вирішенні питання про можливість надання позички. У той же час потрібно відзначити, що надмірне зосередження менеджменту банку саме на цьому чиннику може стати на заваді адекватній оцінці інших якісних аспектів кредитної угоди, а відтак встановленню належної плати за кредит.

По-п'яте, кредитоспроможність позичальника є тим чинником, котрий визначає принципову можливість організації кредитних операцій банку із тим чи іншим клієнтом з точки зору імовірності неплатоспроможності останнього. Даний фактор має слугувати основою для диференціації умов кредитної угоди і насамперед плати за кредит. Банки вже на сьогодні мають достатньо напрацьованих методик оцінки кредитоспроможності позичальників, що ґрунтуються як на власних розробках, так і на методиці, запропонованій Національним банком, хоча ще відсутні належні підходи із оцінки надійності та репутації клієнта, що також визначають імовірний ризик втрат.

По-шосте, рівень процентних ставок у банків-конкурентів, що враховується при встановленні рівня позичкового процента залежно від характеру процентної політики, яку проводить даний банк. Прагнення до додаткового прибутку спонукає встановлювати вищі проценти порівняно з іншими кредиторами. Якщо проводиться політика розширення ринку кредитних послуг, позичковий процент встановлюється на нижчому рівні, ніж у конкурентів.

По-сьоме, норма прибутку від інших активних операцій банку слугує одним з орієнтирів при встановленні норми позичкового процента. Якщо, наприклад, інвестиційні операції забезпечують банку відносно вищий прибуток (на одиницю вкладеного капіталу), ніж позичкові, то банку необхідно переглянути свою процентну політику в бік підвищення рівня позичкового процента [9].

Слід зазначити, що ефективність політики щодо процентних ставок в значній мірі залежить і від макроекономічних чинників, які впливають також і на дохідність кредитних операцій. Серед факторів ключове місце займає інфляція, що призводить до необхідності включення цього параметру при розрахунку процентних ставок. Також варто виділити такі фактори, як політика центрального банку щодо регулювання рівня процентних ставок на ринку, динаміка кон'юнктури на кредитному ринку, динаміка валютного курсу.

Отже, врахування усіх необхідних внутрішніх і зовнішніх факторів впливу при формуванні процентної політики комерційного банку має слугувати засобом досягнення адекватності ставки процента за позичками, що надаються, реальним умовам функціонування банківської установи, а також відповідній ситуації, що складається на ринку у даний період. Чим ширше коло таких факторів буде враховано при розробці цінової стратегії банківської установи на ринку кредитних послуг, тим більшими є можливості для ефективної організації процесу управління банківським кредитним портфелем в плані забезпечення його оптимальної дохідності [9].

Також важливе значення у процесі підвищення дохідності кредитної діяльності банку відіграє розширення спектру кредитних послуг за рахунок послуг, які пропонують західні банки. Наприклад, позики на освіту дітей, що є довгостроковими позиками з низьким рівнем банківського відсотка; персональні позики студентам на весь термін їх навчання з погашенням заборгованості протягом наступних п'яти років; позики-мости (bridge loans), які надаються на купівлю нового будинку до моменту продажу

позичальником його старого помешкання; кредитний брокеридж тощо.

З метою підвищення ефективності кредитної діяльності банку необхідно впроваджувати заходи, які спрямовані на зниження рівня ризику кредитного портфеля. Проведений аналіз у Розділі 2 свідчить про недостатній рівень забезпеченості наданих позик власним капіталом, а отже потрібно нарощувати власний капітал. А також збільшувати обсяги розміщення у кредитний портфель коштів, залучених на строкові вклади. Результати розрахунків також свідчать про необхідність зростання частки забезпечених кредитів.

Окрім того, необхідно проводити постійний контроль за станом кредитного портфеля з метою відстеження сигналів про погіршення його якості, що дозволить знизити питому вагу проблемних кредитів.

Наступний напрям підвищення ефективності кредитної діяльності банку базується на оптимізації управління кредитним ризиком, адже високий ризик в майбутньому може призвести до великих втрат банку.

Важлива роль в даному напрямі належить Положенню НБУ «Про визначення банками розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями», затвердженого постановою Правління НБУ № 351 від 30 червня 2016 року. Протягом 2018 року НБУ вніс зміни до даного положення, які знайшли відображення у кредитній політиці банку, зокрема:

- уточнено порядок, обсяг і термін урахування банком вартості застави за "непрацюючими" кредитами;
- надано право припиняти визнання дефолту боржників, кредити яких реструктуризовані відповідно до Закону України "Про фінансової реструктуризації", без застосування мінімального періоду знаходження боржників у дефолтному класі (180/365 днів);
- надано право використовувати ринкову (справедливу) вартість визначених видів забезпечення з метою розрахунку розміру кредитного ризику, якщо суб'єкт оціночної діяльності, який її визначив, відповідає одночасно чітко визначеним критеріям;

— банк установлює значення коефіцієнтів PD, виходячи з визначеного класу боржника/контрагента, ґрунтуючись на судженні банку. Установлені банком значення коефіцієнтів PD не можуть бути нижчими (кращими) значень коефіцієнтів PD, ніж середні значення діапазонів, визначені у Положенні для відповідних класів боржника/контрагента. Банк має право застосовувати нижчі (кращі) значення коефіцієнтів PD, ніж середні значення діапазонів, визначені у Положенні для відповідних класів боржника/контрагента, у разі одночасного виконання таких умов: значення коефіцієнтів PD ґрунтуються на власному досвіді банку щонайменше за п'ять років; внутрішнє положення/внутрішні положення щодо оцінки активів та розрахунку розміру кредитного ризику за такими активами погоджене/погоджені Національним банком.

Характеристика методів та інструментів управління кредитним ризиком банку наведено у додатку Г.

Для вибору найбільш оптимальних інструментів впливу важливо забезпечити прогнозування кредитного ризику, чого можна досягти завдяки матриці кредитних рішень (див. дод. Д).

У рамках оптимізації управління кредитним ризиком можна запропонувати наступні заходи.

По-перше, створення партнерських відносин з клієнтами. Це є важливим аспектом, оскільки це забезпечить підвищення їх кредитної взаємодії та зменшення кредитного ризику. Такі взаємовідносини мають будуватися на оптимізаційних процесах кредитно-інвестиційної політики банку на основі спільної діяльності щодо організаційної підготовки використання кредитних ресурсів позичальником, створенням фінансово-промислових груп за участю банківського й промислового капіталів тощо. Це забезпечить підвищення взаємодії банку з реальним сектором на основі їх участі у створенні, розвитку та діяльності підприємств й дозволить контролювати процес повернення кредитних ресурсів. Таке об'єднання функцій сприятиме кращому орієнтуванню в специфіці діяльності позичальника, повною мірою

здійснювати оцінку його фінансового стану та контролювати діяльність в інтересах акціонерів, а також здійснювати вплив на відхилення у процесі фінанасування.

По-друге, стимулювати клієнтів до тіснішого співробітництва шляхом [29]:

- розвитку внутрішньобанківської структури підтримки підприємницького сектору, розширення філійної мережі та створення спеціальних галузевих точок по роботі із корпоративними позичальниками із врахуванням їх потреб. Це надасть змогу збільшити клієнтську базу, спеціалізувати роботу з реальним сектором та знизити витрати на аналіз галузі. Перевагою для банку виступатиме зниження кредитного ризику, адже підвищиться обізнаність працівників в проблемах функціонування відповідних секторів економіки, орієнтованість в кредитних потребах та можливостях їх повернення підприємствами, що дозволить знизити невизначеність щодо їх функціонування, а також зорієнтуватись в діяльності контрагентів позичальника;

- диференціації маржі з врахуванням кредитного ризику по продуктах, валютах, строках, а також терміну співробітництва з банком. Даний метод дозволить оптимізувати співпрацю між банківською установою і надійними позичальниками, які матимуть можливість отримати кредит на більш вигідних умовах. Крім того, це дасть змогу мінімізувати кредитний ризик, оскільки банк буде краще поінформований в діяльності клієнта, його кредитоспроможності та в можливості використання альтернативних шляхів повернення кредитних ресурсів, адже в разі виникнення проблем із поверненням кредиту, банк зможе використати депозитні кошти чи кошти на поточних рахунках позичальника. Для підприємств така співпраця також буде вигідною, оскільки пришвидшиться їх кредитна експертиза, вартість кредиту буде максимально низькою.

Для підвищення ефективності необхідно удосконалити методичне супроводження кредитного ризик-менеджменту, а саме: відмовитись від

практики "паперового" КРМ, коли існує підготовлене методичне забезпечення, яке не використовується в практичній діяльності банку; запровадити практику розробки методичного забезпечення управління кредитним ризиком, в якому простежувалась би висока ступінь деталізації, адекватна рівню і суттєвості його прийняття, а також масштабам кредитної діяльності банку. З метою забезпечення актуалізації внутрішніх документів банку (стратегії, політик, правил, процедур, регламентів, методик з управління ризиками) не менше ніж один раз на рік піддавати їх оцінці на адекватність з урахуванням істотних змін кон'юнктури на фінансовому ринку та внутрішнього середовища банку. За результатами такої оцінки уповноважений орган повинен прийняти обґрунтоване управлінське рішення про внесення необхідних змін у внутрішні документи банку, які регламентують процес КРМ [53].

Отже, для підвищення ефективності кредитної діяльності банку можна запропонувати ряд заходів, що базуються на таких аспектах:

- забезпечення підвищення дохідності кредитної діяльності на основі проведення виваженої процентної політики із врахування усіх необхідних внутрішніх і зовнішніх факторів впливу та розширення спектру кредитних послуг;
- зниження ризику кредитного портфеля за рахунок зростання обсягу власного капіталу, збільшенні обсягів розміщення у кредитний портфель коштів, залучених на строкові вклади, зростання частки забезпечених кредитів;
- здійснення кредитного моніторингу з метою виявлення факторів погіршення якості кредитного портфеля;
- оптимізація управління кредитним ризиком;
- удосконалення методичного забезпечення кредитного ризик-менеджменту.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

За результатами досліджень, проведених в роботі, можна зробити наступні висновки.

1. Досліджено сутність поняття «кредитна діяльність банку» та з'ясовано, що її розглядають з різних точок зору, кожна з яких характеризується значною своєрідністю.

2. Підсумовуючи розгляд теоретичних засад сутності кредитної діяльності банку, потрібно підкреслити, що це двосторонній процес, що передбачає залучення коштів та формування кредитних ресурсів, з одного боку, і їх розміщення на кредитному ринку – з іншого; з метою задоволення попиту на кредитні послуги, отримання прибутку, формування стійких конкурентних переваг у кредитній сфері, досягнення загальних стратегічних цілей при мінімальному рівні кредитного ризику.

3. Проаналізовано принципи кредитної діяльності банку та з'ясовано, що вони не є сталими, тому що розвиток економіки зумовлює їх зміну та спричиняє появу нових принципів кредитного забезпечення.

4. Визначено, дотримання яких принципів може стати вагомим фактором забезпечення ефективної кредитної діяльності банку. Зокрема, наведено таку їх систематизацію: загальні (відповідності ринковим відносинам, раціоналізації та ефективності, комплексності, розвитку), особливі (поверненості, забезпеченості, строковості, платності, цільового використання, диференційованості), одиничні (добровільності, вчасності, адекватності, договірності характеру).

5. Узагальнено систему показників, за допомогою яких здійснюється оцінка ефективності кредитної діяльності банку. До неї включено такі показники, як коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем, дохідність кредитного портфеля, дохідність активів за рахунок кредитних операцій, рентабельність кредитних операцій, прибутковість кредитних операцій, показник продуктивності праці працівників кредитних відділів,

коефіцієнт покриття кредитного портфеля власним капіталом, коефіцієнт якості кредитного портфеля, коефіцієнт активності використання коштів клієнтів в кредитному портфелі, коефіцієнт кредитної активності.

6. Проведений аналіз динаміки та структури кредитної діяльності банку показав, що загалом обсяг кредитного портфеля має позитивну динаміку. Станом на 31.12.2017 зростання складало 13966622 тис. грн. (49,73 %) у порівнянні із попереднім роком. Таке збільшення відбулось завдяки зростанню частки кредитування корпоративного сектору та МСБ, що є стратегічним напрямком діяльності банку. Кредитування здійснювалось переважно в національній валюті. Також кредитний портфель має достатню галузеву диверсифікацію. Оскільки банк обрав нішову стратегію розвитку, то особливе місце займає кредитний портфель ЕКО-проектів. Приріст за 2017 рік склав 4744 млн. у гривневому еквіваленті.

7. Оцінюючи рівень ефективності кредитної діяльності банку, потрібно зазначити про підвищення дохідності кредитного портфеля. Проте скорочуються коефіцієнти покриття позик капіталом та забезпеченості позик, що свідчить про підвищення ризикованості діяльності. Коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем банку протягом 2015-2017 рр. мав негативне значення, що пов'язано з перевищенням облікової ставки над дохідністю кредитного портфеля. А здійснення кредитної діяльності можна вважати ефективним тільки за умови відповідності політики менеджменту банківських продуктів таким критеріям, як конкурентоспроможність, прибутковість, забезпечення прийнятного рівня ризикованості.

8. В ПАТ АБ «Укргазбанк» інфраструктура кредитної діяльності охоплює три рівні управління: стратегічний, тактичний та оперативний. У процесі здійснення кредитної діяльності беруть участь: Правління, Наглядова Рада, Кредитна Рада, Кредитний комітет, Роздрібний кредитний комітет, Комісія контролю якості кредитного портфеля, Департамент клієнтської політики, Департамент ризик-менеджменту, Юридичний департамент,

Департамент банківської безпеки, Управління проблемних активів. Інфраструктура кредитної діяльності банку представлена також системою методичного, інформаційного та програмного забезпечення.

9. Проведений аналіз вітчизняного та закордонного досвіду оцінки ефективності кредитної діяльності банку дав можливість узагальнити методичні підходи до її оцінювання, та, зокрема, виділити чотири підходи, два з яких було апробовано:

- підхід, заснований на використанні коефіцієнтів;
- підхід, що передбачає використання бальної оцінки;
- підхід, що передбачає використання економетричного аналізу, а саме метод стохастичної границі (Stochastic Frontier Approach, SFA);
- підхід, що передбачає здійснення аналізу за допомогою факторної моделі.

10. Запропонували напрями для подальшого удосконалення системи інформаційного забезпечення оцінки ефективності кредитної діяльності банку:

- сформулювати вимоги та розробити процедури щодо оцінки якості інформації, яка створюється у системі бухгалтерського обліку та аналізу;
- розробити власне методичне забезпечення щодо оцінки ефективності кредитної діяльності та процесу аналітичної обробки отриманої облікової інформації;
- визначити порядок формування необхідного обсягу даних у системі обліку та порядок наступної трансформації облікових даних в аналітичну інформацію;
- сформулювати вимоги до здійснення внутрішньобанківського аудиту за кредитними операціями та затвердити форми звітів за отриманими результатами, на основі яких у подальшому буде проведений аналіз, планування та прийняття управлінського рішення.

11. Розробили Звіт «Про здійснення оцінки ефективності кредитної діяльності банку», що дозволить виявити фактори впливу на кредитну

діяльність банку, недоліки у її здійсненні та вчасно їх усунути, а також обґрунтувати заходи щодо її підвищення.

12. Запропонували напрями підвищення ефективності кредитної діяльності банку, що базуються на таких аспектах:

- забезпечення підвищення дохідності кредитної діяльності на основі проведення виваженої процентної політики із врахування усіх необхідних внутрішніх і зовнішніх факторів впливу та розширення спектру кредитних послуг;
- зниження ризику кредитного портфеля за рахунок зростання обсягу власного капіталу, збільшенні обсягів розміщення у кредитний портфель коштів, залучених на строкові вклади, зростання частки забезпечених кредитів;
- здійснення кредитного моніторингу з метою виявлення факторів погіршення якості кредитного портфеля;
- оптимізація управління кредитним ризиком;
- удосконалення методичного забезпечення кредитного ризик-менеджменту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз банківської діяльності: підручник / А.М. Герасимович, І.М. Парасій-Вергуненко, В.М. Кочетков та ін.; за заг. ред. А.М. Герасимовича. - К.:КНЕУ, 2010. — 599 с.
2. Арбузов С. Банківська енциклопедія : енциклопедія / С. Арбузов, Ю. Колобов, В. Міщенко, С. Науменкова. – К. : Центр наукових досліджень Національного банку України : Знання, 2011. – 504 с.
3. Банківська справа і фінансування інвестицій. Том 2: Політика і стратегія. Частина 1 / Н. Брук // Інститут Економічного розвитку Всесвітнього банку. – 2005. – 312 с.
4. Банківський менеджмент : підручник / за ред. О. Кириченка, В. Міщенка. – К.: Знання, 2005. – 831 с.
5. Банківські операції : навч. посібник / О. Васюренко. – 5-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2006. – 311 с.
6. Березовик В.М. Кредитування банками України сільськогосподарських підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економічних наук : спец. 08.04.01. “Фінанси, грошовий обіг і кредит” / В. М. Березовик. – К., 2006. – 20 с.
7. Бечко П.К., Герасімова Т.П. Банківське кредитування аграрного виробництва : монографія / П.К.Бечко, Т.П.Герасімова. – Умань.: Видавничо – поліграфічний центр "Візаві" (Видавець "Сочінський)", 2013. – 189 с.
8. Бикова О.В., Марченко О.В. Оцінка ефективності кредитної політики банку // «Молодий вчений» – 2017. – № 3 (43). – С. 586-589.
9. Бугель Ю. Дохідність кредитних вкладень та стратегія процентної політики банківських установ // Наука молода: зб. наук. праць молодих вчених ТНЕУ. – 2012. – № 17. – С. 70-77.
10. Бурлаєнко Т. І. Особливості управління кредитним портфелем банку / Т. І. Бурлаєнко // Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського; Глобальні та національні проблеми

економіки: електронне наукове видання. — Миколаїв, 2016. — Вип. 14. — С. 744-748.

11. Васюренко О. Ефективність кредитування фізичних та юридичних осіб банками України: методологія аналізу стохастичних границь / О. Васюренко, В. Ляшенко, В. Подчесова // Вісник Національного банку України. - 2014. - № 1. - С. 5-11.
12. Версаль Н. І. Теорія кредиту: навч. посіб. / Н. І. Версаль, Т.В. Дорошенко. – К. : Києво-Могилянська академія, 2007. – 483 с.
13. Владичин У. В. Банківське кредитування: навч. посіб. / У. В. Владичин; М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. - Київ: Атіка, 2008. - 647 с.
14. Вовчак О. Д. Кредит і банківська справа: підручник / О. Д. Вовчак, Н. М. Руцишин, Т. Я. Андрейків. – К.: Знання, 2008. – 564 с.
15. Волохов В. І. Економічна природа і зміст кредитної діяльності банку в аспекті оцінювання її ефективності / В.І. Волохов // Фінанси України. – 2009. – № 8. – С. 109–117.
16. Гарська Т. Страхування як одна із форм забезпечення кредитів / Т. Гарська // Наукові праці Національного університету біоресурсів України. – 2011. - № 9. – С. 34-37.
17. Глебова Н.В. Формування інформації про обліково-аналітичне забезпечення кредитної діяльності банку // Економіка та управління підприємствами. – 2016. - №1. – С. 80-85.
18. Гроші і кредит : підручник / О. Колодізев, В. Колеснічанко. – К. : Знання, 2010. – 615 с.
19. Гроші та кредит : навч. посіб. / А. Демківський – К. : Дакор, 2005. – 528 с.
20. Гроші та кредит : навч. Посібник / І. Алексєєв, М. Колісник – К. : Знання, 2009. – 253 с.
21. Гроші та кредит : навчальний посібник / Ільїна С. Б., Шило В. П. та ін. – К. : ВД «Професіонал», 2007. – 368 с.

22. Гроші та кредит : підруч. для студ. ВНЗ / А. Щетинін. – 4-те видання, перероб. і доп. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 440 с.
23. Гроші та кредит : підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко та ін.; за наук. ред. М. І. Савлука. — 6-те вид., перероб. і доп. — К. : КНЕУ, 2011. — 589 с.
24. Гроші та кредит: теорія і практика : навч. посібник / Д. Коваленко. – 3-є вид. доп. і перероб. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 352 с.
25. Гудзь О.Є. Кредитування і банківське обслуговування підприємств агропромислового виробництва: сучасні тенденції та особливості / О.Є. Гудзь – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 170 с.
26. Доценко І. О. Сутність та значення кредитної діяльності банку у сучасних умовах економічного розвитку / І. О. Доценко, В. В. Доценко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. - 2017. - Вип. 12(1). - С. 94-98.
27. Економічна теорія (Політекономія, Мікроекономіка, Макроекономіка): навч. Посібник / Л. Білецька, О. Білецький, В. Савич. – 2-ге вид. перероб. та доп. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 688 с.
28. Жукова Н.К. Визначення ефективності кредитної діяльності комерційних банків в Україні / Н.К. Жукова, В.В. Пересунько // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 91/2007. – с. 43-45.
29. Кредитний ризик і ефективність діяльності банку: монографія / О.В. Дзюблюк, Л.М. Прийдун. – Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2015. – 295 с.
30. Кредитний ризик комерційного банку : навч. посібник / В. Вітлінський та ін. – К. : Знання, 2000. – 251 с.
31. Кредитування та ризики : навч. посібник / М. Денисенко, В. Домрачев, В. Кабанов, А. Ігнатенко. – К.: Професіонал, 2008. – 480 с.

32. Лагутін В.Д. / Кредитування: теорія і практика: Навч. посіб. — 3-тє вид., перероб. і доп. — К.: Т-во "Знання", КОО, 2002. — 215 с.
33. Малахова, О. Ефективність кредитної діяльності банків в Україні та її аналітична оцінка / О. Малахова // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер. Економіка. — 2006. — № 20. — С. 103-107.
34. Маслова А.Ю. Системний підхід до визначення особливостей кредитної діяльності банків у сучасних умовах економічного розвитку / А.Ю. Маслова // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. — 2011. — № 1 (10) — 201 с.
35. Моніторинг в системі управління кредитною діяльністю банку : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.08 / Н. Л. Островська; ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана". - К., 2014. - 20 с.
36. Непочатенко О.О. Проблеми правового та методологічного забезпечення банківського кредитування аграрних підприємств // Бухгалтерський облік і фінанси. — 2006. — № 2. — С. 70-76.
37. Новий тлумачний словник української мови: В 4 т. — К.: Вид. "Аконіт", 1999. —Т.3. — 875 с.
38. Оксфордський словник [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/effectiveness>.
39. Офіційний сайт ПАТ АБ «Укргазбанк» [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.ukrgasbank.com/>
40. Перконос І. Розвиток організаційно-економічних заходів банку з управління проблемними кредитами / І. Перконос // Київський інститут банківської справи. — 2015. — № 1 (5). — С.15-25.
41. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент банку: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2004. — 468 с.
42. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/page>.

43. Про інформацію : Закон України від 02. 10. 1992 р. № 2657-XII (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
44. Рац О. Визначення сутності поняття «ефективність функціонування підприємства» / О. Рац // Економічний простір. – 2008. - №15. – С. 275-286.
45. Річна фінансова звітність ПАТ АБ «Укргазбанк» за 2015-2017 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.ukrgasbank.com/about/fin_results/rishfin/
46. Роль кредиту в діяльності комерційних банків / Д. П. Манжула // Молодий вчений. - 2016. - № 2. - С. 67-70.
47. Рябініна Л. Теорія і практика кредитних відносин в Україні / Л. Рябініна // Вісник Національного банку України. – 2002. – № 1. – С. 26 – 29.
48. Сидор Г.В. Теоретичні аспекти переосмислення сутності кредиту. // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2012 - № 36. - С. 258-264.
49. Сидоренко В. Сучасні підходи до оцінки ефективності кредитного процесу банку / В. Сидоренко // Світ фінансів. - 2012. - № 1. - С. 78-83.
50. Сп'як Г. Інформаційне забезпечення кредитної діяльності банку в контексті її оптимізації / Сп'як Г. Сас Б. // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. - 2014. - Вип. 19(1). - С. 146-154.
51. Фінансовий ринок : підручник / В. Шелудько. – К. : Знання, 2008. – 535 с.
52. Чухно А. А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України / А. А. Чухно. – К. : Логос, 2003. – 631 с.
53. Шульга Н.П. Вектори розвитку кредитного ризик-менеджменту банку / Н.П.Шульга, Т.М. Гордієнко // Вісн. Київ. нац. торг.-екон. ун-ту. – 2015. – №1 – С. 88-102.

54. Банки и банковское дело : учебник / под. ред. И. Балабанова. – СПб. : Питер, 2003. – 256 с.
55. Банковское дело : учебник / Е. Жарковская. – 4-е изд., исправ. и доп. – М. : Омега-Л, 2006. – 452 с.
56. Банковское дело : учебник / под. ред. О. Лаврушина. – М. : Банковский и биржевой научно-консультационный центр, 1992. – 428 с.
57. Банковское дело. Управление и технологии : учебник / ред. А. Тавасиев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юнити-Дана, 2005. – 671 с.
58. Дворецкая, А. Е. Деньги, кредит, банки : учебник для академического бакалавриата / А. Е. Дворецкая. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Издательство Юрайт, 2017. — 472 с.
59. Денежное обращение, кредит и банки : учеб. / Н. Антонов, М. Пессель. – М. : Финстатинформ, 1995. – 573 с.
60. Деньги, кредит, банки : учеб. / под ред. Г. Сейткасимова. – 2-е перераб. и доп. – А. : Экономика, 1999. – 432 с.
61. Деньги, кредит, банки : учеб. / под ред. М. Владимирова. – 2-е изд., стер. – М. : КНОРУС, 2006. – 288 с.
62. Деньги, кредит, банки : учебник / под ред. Г. Н. Белоглазовой. – М. : Юрайт- Издат, 2005. – 620 с.
63. Деньги, кредит, банки. Учебник для бакалавров. Под ред. В.Ю. Катасонова, В.П. Биткова. — М.: Юрайт, 2014. – 499 с.
64. Казакова О. Дискуссионные вопросы содержания понятий «кредит» и «межбанковский кредит» / О. Казакова // Банковские услуги. – 2008. - № 9. – С. 2-11.
65. Павленко Т. С. Кредитная деятельность коммерческих банков и ее влияние на банковскую деятельность : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Т. С. Павленко. Ростов-на-Дону, 2009. – 20 с.

66. Сидор Г.В. Практические аспекты обеспечения принципов банковского кредитования / Г. В. Сидор // Экономика и социум : электрон. науч.-практ. периодическое издание. – 2013. – Вып. № 2 (7).
67. Финансы и кредит : учеб. пособие / Ж. Голодова – М. : ИНФРА-М, 2009. – 448 с.
68. Финансы, денежное обращение и кредит : учебник / А. Нешиной. – 2-е изд., перероб, доп. – М. : Дашков и Ко, 2008. – 576 с.
69. Финансы, денежное обращение и кредит : учебник / под. ред. М. Романовский, О. Врублевской. – М. : Юрайт-Издат, 2006. – 543 с.
70. Финансы, денежное обращение и кредит. : учебник / за ред. В. Сенчагов, А. Архипов. – 2-е изд., перероб. и доп. – М. : ТК Велби, 2004. – 720 с.
71. Финансы, деньги, кредит, банки : учеб. пособие / В. Леонтьев, П. Радковская. – Спб. : Знание, ИВЭСЭП, 2003. – 384 с.
72. Финансы. Денежное обращение. Кредит : учебник / под ред. Г. Поляка. – М.: Юнити-дана, 2008. – 639 с.
73. Damodaran online [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pages.stern.nyu.edu/~adamodar/>

ДОДАТКИ

Додаток А

Показники ефективності вкладення ресурсів (кредитних операцій) [29]

Показник	Формула	Зміст
Коефіцієнт загальної дохідності активів	$\frac{Дз}{ЧА}$, де Дз – загальні доходи, ЧА – чисті активи	Характеризує рівень доходу на одиницю активів (не менше 12%)
Чиста процентна маржа	$\frac{ЧПД}{ЧА} * 100\%$, де ЧПД – чистий процентний дохід	Заробіток на різниці між доходами від виданих кредитів та витратами за залученими депозитами. Характеризує основну здатність банку мати прибуток від процентної різниці (не менше 4,5%)
Чистий спред	$\frac{ПД}{ДА} * 100\% - \frac{ПВ}{ПД} * 100\%$, де ПД – процентний дохід, ДА – дохідні активи, ПВ – процентні витрати	Характеризує різницю між вартістю залучених ресурсів і дохідністю розміщених активів. Оцінюється, наскільки успішно банк виконує функцію посередника та наскільки гостра конкуренція на ринку, що його обслуговує банк (не менше 1,25%).
Коефіцієнт ефективності використання залучених коштів	$\frac{Зкр.с.}{ЗЗс}$, де Зкр.с. – середня заборгованість по кредитах, ЗЗс – середня величина всіх залучених засобів, спрямованих у кредити	Характеризує ефективність використання наявних ресурсів для кредитування (65-70%). Понад 75 % свідчить про агресивну кредитну політику банку. Коефіцієнт нижче 65% означає нормальне використання депозитів.
Коефіцієнт співвідношення комісійного і процентного доходу	$\frac{КД}{ПД}$, де КД – комісійний дохід, ПД – платні депозити	Оцінює співвідношення без ризикового і ризикового доходів банку.
Коефіцієнт співвідношення процентних доходів та витрат	$\frac{ПД}{ПВ}$	Характеризує здатність отримати прибуток від операцій, пов'язаних із ризиком.
Коефіцієнт без ризикового покриття витрат	$\frac{Дбр}{ВБ}$, де Дбр – без ризиковий дохід, ВБ – витрати банку	Показує, наскільки безризиковий дохід покриває витрати банку.
Коефіцієнт (покриття) захищеності позик	$\frac{Раоп}{КП}$, Раоп – резерви по кредитних операціях, КП – кред.портф.	Характеризує якість кредитного портфелю і необхідність розміру резервів на одиницю виданих кредитів (2-8%).

Закінчення дод. А

Частка негативно класифікованих активів в чистих активах	Анег/ЧА*100, де Анег - негативно класифіковані активи	Характеризує активних операцій банку (не більше 25%).
Коефіцієнт кредитної активності банку (показник частки кредитного сегмента в активах)	КН/АБ, де КН – надані кредити, АБ – активи банку	Відображає ступінь спеціалізації банку в сфері кредитування (0,39-0,40), якщо банк не проводить операції з цінними паперами, то – 0,50-0,55.

Рух інформації за окремими етапами кредитного процесу банку*

Етап	Отримання інформації	Опрацювання інформації	Передача інформації
Аналіз кредитного звернення позичальника	Зовнішня інформація: чинна нормативно-правова база, макроекономічні показники стану кредитного ринку, рівень відсоткових ставок, фінансовий стан позичальника, зовнішні кредитні рейтинги, стан забезпечення за позикою Внутрішня інформація: внутрішньобанківська нормативна база, продуктивний ряд банку, інформація, яку формує служба безпеки банку	Оцінка кредитоспроможності та кредитного рейтингу позичальника, стану забезпечення та рівня кредитного ризику за позикою	Внутрішня інформація: аналітична інформація для прийняття рішення щодо надання кредиту
Структурування позики	Внутрішня інформація: аналітична інформація кредитного експерта банку	Рішення щодо надання кредиту, розроблення умов кредитування, підготовка та укладання кредитного договору, договорів застави, поруки тощо	Внутрішня інформація: кредитна справа позичальника, кредитний договір, договори застави, поруки, гарантії
Моніторинг кредиту	Внутрішня інформація: кредитний договір, договір забезпечення тощо; облікова та звітна інформація щодо стану заборгованості за позикою і нарахованими відсотками; нормативна інформація щодо процедур моніторингу кредитної заборгованості та оцінки рівня кредитного ризику за позикою	Оцінка рівня кредитного ризику, якості позики і стану кредитного портфеля банку; формування спеціальних резервів за наданими кредитами	Внутрішня інформація: результати оцінки рівня ризику за позикою; рекомендації щодо подальшої роботи з позичальником

Погашення кредиту	Зовнішня інформація: доручення позичальника щодо погашення основної суми боргу і нарахованих доходів за позикою Внутрішня інформація: кредитний договір, договір забезпечення за позикою, облікова та звітна інформація щодо стану заборгованості за основною сумою боргу і нарахованими відсотками	Погашення позики або визнання заборгованості за кредитом протермінованою	Зовнішня інформація: підтвердження погашення кредиту позичальникові або інформування позичальника про визнання непогашеної заборгованості протермінованою та відповідну зміну параметрів позики (відсоткова ставка, рівень ризику, умови погашення тощо)
-------------------	--	--	--

*Примітка: угруповано на основі джерела [50]

Показники для діагностики ефективності формування кредитного портфеля банку, пропоновані Перконос І.Ю. [40]

Показники	Кількість балів				
	5	4	3	2	1
Показники оцінки ризикованості кредитних операцій					
1. Ступінь ризику кредитного портфеля	$P_1 \geq 0,8$	(0,8;0,7]	(0,7;0,65]	(0,65;0,6]	$P_1 < 0,65$
2. Ступінь ризику непогашення кредитів	$P_2 \leq 0,1$	(0,1;0,15]	(0,15;0,2]	(0,2;0,25]	$P_2 > 0,25$
3. Ступінь ризику забезпечення кредитних операцій	$P_3 \leq 0,7$	(0,7;0,75]	(0,75;0,8]	(0,8;0,85]	$P_3 > 0,85$
4. Ступінь ризику диверсифікації кредитних вкладень	$P_4 \leq 0,4$	(0,4;0,45]	(0,45;0,5]	(0,5;0,55]	$P_4 > 0,55$
5. Ступінь покриття прострочених кредитів резервами	$P_5 \geq 2,5$	(2,5;2,4]	(2,4;2,3]	(2,3;2,2]	$P_5 > 2,2$
6. Ступінь захисту банку від ризику зростання обсягу неприбуткових кредитних операцій	$P_6 \geq 1,5$	(1,5;1,4]	(1,4;1,3]	(1,3;1,2]	$P_6 < 1,2$
Показники оцінки дохідності кредитних операцій					
7. Коефіцієнт забезпеченості процентних витрат процентними доходами банку по кредитному портфелю	$P_7 \geq 1,8$	(1,8;1,7]	(1,7;1,6]	(1,6;1,5]	$P_7 < 1,5$
8. Співвідношення процентних доходів до кредитної заборгованості банку	$P_8 \geq 0,1$	(0,1;0,09]	(0,09;0,08]	(0,08;0,07]	$P_8 < 0,07$
9. Співвідношення процентних доходів до суми кредитних операцій, що приносять дохід банку	$P_9 \geq 0,15$	(0,15;0,16]	(0,16;0,17]	(0,17;0,18]	$P_9 > 0,18$

10. Частка неприбуткових кредитних операцій у загальному обсязі активів банку	$P_{10} \leq 0,1$	(0,1;0,12]	(0,12;0,14]	(0,14;0,16]	$P_{10} > 0,16$
Показники збитковості кредитних операцій					
11. Співвідношення прострочених нарахованих доходів до кредитних операцій, що не приносять дохід	$P_{11} \leq 0,05$	(0,05;0,07]	(0,07;0,09]	(0,09;0,11]	$P_{11} > 0,11$
12. Співвідношення списаних безнадійних кредитів до кредитної заборгованості	$P_{12} \leq 0,08$	(0,8;0,1]	(0,1;0,12]	(0,12;0,14]	$P_{12} > 0,14$
13. Співвідношення простроченої заборгованості до залишків кредитної заборгованості за тими ж операціями	$P_{13} \leq 0,2$	(0,2;0,25]	(0,25;0,3]	(0,3;0,35]	$P_{13} > 0,35$
14. Ступінь ризику зростання обсягу неприбуткових кредитних операцій	$P_{14} \leq 0,05$	(0,05;0,06]	(0,06;0,07]	(0,07;0,08]	$P_{14} > 0,08$
15. Співвідношення фактично сформованого резерву до розрахункової суми резерву за кредитними операціями	$P_{15} \geq 0,95$	(0,95;0,93]	(0,93;0,91]	(0,91;0,89]	$P_{15} < 0,89$
16. Ступінь ризику збитковості за кредитними операціями	$P_{16} \leq 0,01$	(0,01;0,15]	(0,15;0,2]	(0,2;0,25]	$P_{16} > 0,25$
17. Частка кредитного портфеля, яка не приносить дохід	$P_{17} \leq 0,2$	(0,2;0,25]	(0,25;0,3]	(0,3;0,35]	$P_{17} > 0,35$

Характеристика методів та інструментів управління кредитним ризиком банку [29]

Метод	Суть
Розподіл ризику	часткова передача кредитного ризику партнерам на такій основі, щоб втрати учасників зводились до мінімуму і певна частка відповідальності за ризик перекладалася на співучасника кредитного проекту (в рамках банківського консорціуму). Досить поширеним за кордоном є продаж активів з низькою прибутковістю інвесторам, в результаті чого звільняються ресурси для фінансування більш прибуткових активів, що допомагає керівництву банку досягти кращого балансу між збільшенням банківського капіталу та ризиком, пов'язаним із кредитуванням.
Прийняття ризику	банк повністю бере на себе ризик, якщо впевнений, що матиме змогу його покрити за рахунок капіталу. Це означає готовність до появи та управління потенційно можливим кредитним ризиком, який знаходиться в прийнятних для банку межах (безризикова чи зона допустимого ризику). Якщо його неможливо уникнути, то використовують різноманітні інструменти регулювання його рівня.
Уникнення ризику	відмова від здійснення операції передбачає й відмову від можливих прибутків, що в підсумку призводить до неможливості використання активної та сприятливої складової ризику, та спричиняє неефективне використання капіталу. Використовується коли банк в достатньому обсязі володіє інформацією про клієнта та виміряв як якісні так і кількісні показники ризику. За невірної оцінки, можлива втрата потенційних клієнтів через відмову у здійсненні операції.
Обмеження ризику	досягається за операціями за якими висока ймовірність збитків через застосування граничних норм реалізації кредитних операцій. Регламентуються нормативними актами на основі яких складаються внутрішньобанківські положення (нормативи кредитних ризиків). Реалізується через обмеження операцій, які провокують ризик, що дозволяє зменшити можливі втрати чи скорочення ризикового періоду, протягом якого банк на нього наражається та знизити ймовірність настання ризикової події.
Інструмент	Суть
Забезпечення	дозволяє банку у разі неповернення кредиту повністю або частково компенсувати витрати за кредитними операціями за рахунок коштів, отриманих від реалізації заставленого майна. Забезпечення дозволяє стимулювати повернення наданих банком кредитних коштів, забезпечити їх зворотність, стримувати нарощення кредитної заборгованості позичальника у інших фінансових організацій, мінімізувати ризики навмисного виведення активів боржника, коригувати резерви при простроченні платежу. Також спрацьовує психологічний фактор: навіть якщо позичальник отримав кредит, він не захоче втрачати свої власні цінності. Використання вимог банку щодо забезпечення кредиту повністю не знімає ризику, тому не слід вважати процес кредитування процесом обміну кредиту на забезпечення.

Гарантія (порука)	зобов'язання гаранта (поручителя) перед кредитором позичальника відповідати за виконання боржником свого зобов'язання в повному обсязі або частково. Має три основні специфічні риси: 1) підпорядкованість відповідальності гаранта (поручителя) чинності основного боргу; 2) однорідність основного та додаткового боргових зобов'язань; 3) виникнення ще одного боржника без утрати попереднього (першочергового) і без зміни кредитора за основним зобов'язанням
Страхування	здійснюється із залученням страхової компанії. Застосовується тоді, коли неможливе управління ризиком. Дозволяє банкам уникнути можливих втрат у випадку невиконання вимог за кредитними операціями. Кредитний ризик за допомогою страхування можна зменшувати двома способами: - страхування кредитів (страхувальником у цьому разі виступає банк, банк перекладає ризик на страховика і є одночасно страхувальником та застрахованим); - страхування відповідальності позичальника за непогашення кредиту (страхувальником тут виступає боржник, який страхує кредит на користь свого кредитора), страхування застави якщо вона виражена в речовій формі. Страхування відволікає частину грошових ресурсів, що призводить до зниження ефективного функціонування позичальника
Лімітування зовнішнє	встановлення ліміту, тобто граничних сум здійснюваних кредитних операцій - нормативи кредитного ризику, установлені НБУ для банків.
Лімітування внутрішнє	встановлюється банком та застосовується для операцій, які можуть знаходитись в зоні катастрофічного та критичного ризику, тобто рівень ризику по яких виходить за межі припустимого для банку. Платою за зменшення ризику є зменшення віддачі (як результат обмежень) і вилучення з розгляду привабливих стосовно прибутку і доходів варіантів.
Резервування	відшкодування можливих втрат за кредитними операціями. Надає банкам можливість компенсувати неповернені кредити за рахунок коштів, що акумулюються відповідно до встановлених вимог та носять обов'язковий характер. Даний метод застосовується для оперативного подолання втрат по ризиках. Страхові фонди відволікають значний об'єм коштів банку вигляді «заморожених» активів, що може призвести до неефективного застосування капіталу та до значної залежності від зовнішнього фінансування. Для оптимізації слід використовувати операції з векселями - якщо у позичальника-юридичної особи недостатньо обігових коштів для обслуговування боргу він може видати вексель, який врахує банк та прийме у вигляді забезпечення. Коли клієнт отримує виручку від реалізації продукції він погасить відсотки і тим самим уникне виникнення простроченої заборгованості та формування резервів.

Реструктуризації проблемних боргів	найбільш оперативний в контексті зниження ризиків для банку та можливості відновлення кредитоспроможності позичальника. Суть у визначенні можливих шляхів уникнення непогашення кредиту через зміни умов кредитного договору. Водночас є недостатньо ефективним, оскільки дозволяє лише очистити баланси банків від ризику, а не суттєво вплинути на ситуацію, спричиняючи викривлення звітності банківських установ.
Диверсифікація	найпростіший та універсальний метод зниження кредитного ризику. Здійснюється за допомогою розпорошення ризику за допомогою раціонування кредиту - ресурси розподіляються між активами із слабкими кореляційними зв'язками. Може передбачати диверсифікацію позичальників за галузями, між: фізичними і юридичними особами, банками; підприємствами різних форм власності і різних сфер діяльності; галузями; країнами; продуктами; кредитів за розмірами, строками, видами відсоткових ставок; способів забезпечення повернення кредитів. Призводить до зниження очікуваної віддачі (дивідендів, доходів, прибутку тощо), оскільки розширення напрямів вкладення коштів, пов'язане з використанням менш прибуткових напрямів; не зводить ризик до мінімуму в результаті дії зовнішніх чинників, які не залежать від вибору конкретних контрагентів за операцією чи галузеві.
Аналіз кредитоспроможності позичальника	охоплює аналіз цілей кредитування, визначення джерел погашення кредиту, аналіз інформації про позичальника, забезпечення кредиту. Оцінка позичальників із застосуванням методології НБУ та розроблених на її основі методик призводить до реального завищення рейтингу внаслідок застосування якісних характеристик; неадекватності моделі оцінки до умов діяльності або виду діяльності позичальника; отримання неповної (а часом і недостовірної) оцінки фактичного ризику, який притаманний діяльності позичальника. Дають кредитору лише оцінку загальної тенденції розвитку.
Ціна кредиту з врахуванням кредитного ризику	полягає в тому, що відсоткова ставка за кредитами повинна враховувати премію за ризик неповернення кредиту та рівень інфляції. Метод покликаний компенсувати втрати за можливу реалізацію ризикової події. Принцип «хороші позичальники платять за поганих».
Сек'юритизація	трансформація неліквідних активів у ліквідні цінні папери. Банки передають частину своїх майбутніх грошових потоків в обмін на можливість інвестувати отримані кошти в будь-які прибуткові проекти, тим самим нейтралізуючи небезпеку недоінвестування в банківській справі
Хеджування (використання похідних фінансових інструментів)	здійснюється через фінансові інструменти типу опціонів, ф'ючерсів, форвардів, свопів. Укладається балансуєча угода, яка порівнюється із базовою за прибутковістю. Використовується як превентивний метод мінімізації кредитного ризику. Кредитні деривативи як похідні цінні папери нового покоління володіють більш гнучкою структурою і спроможні покривати складніші кредитні ризики, що дозволяє зменшити вразливість банків щодо системних ризиків, уникати ризику неповернення кредиту

Матриця кредитних рішень [29]

Рівень ризику кредитного портфелю	Ріст кредитного портфелю	Стабільність кредитного портфелю	Зменшення об'єму кредитного портфеля
Низький	Ріст кредитного портфеля супроводжується зниженням його ризикованості і збільшенням дохідності	За низького рівня ризику кредитна діяльність не розширюється.	За низького рівня ризику кредитна діяльність знижується
Заходи дій	Кредитну політику переглядати не доцільно	Кредитну політику доцільно переглянути в рамках розширення переліку позичальників	Потрібно переглянути активи банку і кредитні продукти задля забезпечення вищої доступності позичальників до кредитів
Середній	Ріст кредитного ризику не супроводжується адекватним збільшенням кредитного портфеля та дохідності	Невизначеність щодо динаміки розвитку кредитного портфеля з одночасним збільшенням кредитного ризику	Стійкий негативний тренд зменшення кредитного портфеля та погіршення якості кредитів
Заходи дій	Доцільно переглянути методи ідентифікації та управління кредитним ризиком і вдосконалити оцінку кредитоспроможності позичальника	При перегляді кредитної політики слід зосередити увагу на питаннях управління кредитним ризиком та методиці кредитування позичальників	Доцільно переглянути стратегію кредитування задля доступності клієнтів до кредитів та мінімізації кредитного ризику.
Високий	Ріст кред. портфеля відбувається за значної ризикованості та зменшенням дохідності	Негативна динаміка кредитування зі збільшенням частки проблемних кредитів	На фоні зниження кредитної діяльності збільшення кредитного ризику
Заходи дій	Доцільно не лише переглянути кредитну політику, а й методику кредитування. Слід застосувати заходи мінімізації та обмеження кредитного ризику	Посилення управління кредитним ризиком та проблемними кред., забезп. відновлення дохідності. Активізація кредитування з одночасним зменшенням кредитного ризику	Повне коригування кред. політ., внесення змін в упр. кред. діяльністю на портфельному рівні, оптимізація структури кред. портф. та удоск. ризикменеджменту банку